

Krivda.

Noč se zgrinja po ravnini,
Po ravnini in gorah,
Meni živi pa spomini
Lice perejo v solzah.

Sreče ti nesrečna želja!
Duh me vedno bo dolžil,
Da nijednega veselja
Nisem, oh, brez krivde pil.

Ko vihar jesenski toži
Čez zvenelo strn in drn,
Cvet odpade lepi roži,
S cvetom ne odpade trn.

In tako se doigrava
Čas veseli, slaj in smeh —
S črnimi perutmi plava
Krivda na preteklih dneh.

Anton Medved.

Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

I. Starejši poskusi.

Jutrovska ljudstva niso ne v starih, ne v novih vekih mislila drugače, kakor da je zibelka prvega človeka tekla v daljnji Aziji.

Indski „skrivnostni uki“ pa vedó še več: naravnost nam sporočajo¹⁾, da je začetkom stvarjenja okrožje severnega tečaja stopilo pred vsemi deželami izpod vodá, ki so obdajale vesoljni svet. Ondi, tako se sporoča, je bil paradiž, v katerem so bivala prva ljudstva na zemlji; in ondí se nahaja še sedaj otok in tudi bo, dokler bo stala zemlja, ker nikdar se ne poséde v morje. Druge dežele — celine — pa se vedno premikujejo gori in doli, sedaj se potapljajo, potem zopet vzdigujejo nad gladino morja.

Po besedah „skrivnostnega uka“ je bil oni severni otok začetkom obširna celina, katera pa se je pred 850 tisoč leti večinoma potopila do tedanjega neizpremenljivega ostanka. V tisti starodavnosti je prebivalo na severnem okrožju dvoje človeških plemen. Dolgo časa so živela ljudstva med seboj srečno v miru, a naposled

so se jela bojevati, ker so razpadla na dve stranki: jedna je ostala dobra, druga je bila hudobna. „Lemuri“ se imenujejo potomci dobre stranke, „Atlantosi“ pa potomci zločinske.

V pripovedih starih Grkov je dobilo dotično severno okrožje ime „hyperborejska“ celina. Obsezala pa je ta celina vse severne kraje nad Sibirijo in severne pokrajine današnje Sibirije.

V starih kitajskih popisih ima ta celina priimek: „Dežela, ki leži zadej za solnce m“.

Stari Grki pa pripovedujejo v svojih basenskih pravljicah, da so bogovi toliko naklonjeni Hyperborejcem, da jih Apollon obišče vsako leto. To je kaj pomenljiva povest, zakaj priča, da so stari Grki bolje poznali severne pokrajine, kakor si navadno domišljujemo. Ta bajka pravi, da so stari Grki že vedeli, kako je z dolgo nočjo in kratkim dnevom severnih krajev. Solnčni bog, Apollon, je te pokrajine obiskoval leto za letom, tako sporočajo stari Grki: tu je izražena resnica, da solnce obišče vsako leto jedenkrat severni tečaj in mu sije pol leta po tem, ko je v njegovem okrožju poprej pol leta nepretrgoma vladala noč.

Po imenovanih starih bajkah pa se ne dá spoznati, na kateri način so se stara ljudstva seznanila s severnimi pokrajinami; ne zadenemo pa preveč po strani, če rečemo, da je trgovina, ki je gonila Feničane in druga ljudstva v tuje kraje, pred drugimi sredstvi najmočnejše razširjala zemljepisne vede med tedanjimi omikanimi narodi. Kdo vé, doklej so se prerinili med ledom proti severu Feničani na svojih pomorskih potih, ko so iskali kositra in jantara in drugega blaga in obiskovali „Ultima Tule“!

¹⁾ Izvirna povest se glasi v prvih vrstah: „V tistih vekih, ko so živeli ljudje prvega in drugega plemena, pokrivala so velikanska morja zemljo čez pas. A mati zemlja se je zmezila in zgužala pod valovi, ter stopila je dežela nad gladino, ki je dobila ime „Kapa“. Ko se je pa zemlja le še huje zagibala, stopil je na dan njen pas. Ta pas je tisti sveti Himavat (Himalaja), ki obsega zemljo pod morjem krog in krog. A zemeljski pas se je razkosal od vratú navzdol proti jugu na veliko deželá in otokov. Samo večno okrožje okoli severnega tečaja se ni razdrobilo. Suha dežela se je prikazovala na vseh krajih izpod vodá, pa je zopet potonila. Potem pa, ko je stopila na dan dežela hudobnega plemena, ljudstvo atlantov, skril se je severno-polarni otok pred ljudmi. Krog in krog so se strdile vodé do ledú, ker zmrzovalo je ondu povsodi vse, ker je brila ledena sapa iz zmajeva žrela.“

Odkar je Krištof Kolumb odkril Ameriko (1492) in odkar so se odprli Evropecem njeni bogati zakladi, bilo je večinoma zlato tisto vabilno blago, ki je vspodbadalo trgovce in naseljevalce, rokodelce in klativiteze, da so preiskovali vnanje dežele. S tem ni rečeno, da so podjetniki iskali zlata tudi v severnih krajih: v resnici so iskali ondi le bližnje prevozne poti ali prevoznje proti Japanu in Kitaju, češ, tu so dežele zlata.

Sebastijan Cabot je že leta 1496. v tem oziru izpregovoril: „Če jadram proti severozahodu, pridem po krajši poti do Indije.“ Ne dolgo potem so v resnici portugiški Corterealci poskusili jadрати okoli severne Amerike do Indije.

In prav za to so si prizadevali tisti, ki so poskušali najti severno-zahodno prevoznjo iz Atlantskega morja v Tiho morje. Nazadnje pa se je vendar razkadilo upanje, da bi se dalo po zamrzlih morskih zajedih nad severno Ameriko priveslati do zlatih vshodnih dežel. Med takim prizadevanjem pa se je ustanovila v ondašnjih severnih pokrajinah živahna kupčija s kužuhovino in z ribami. In bolj zaradi gmotne koristi kakor zaradi znanstvene zanimivosti so Angleži razpisali veliko darilo v denarjih tistemu, ki bi odkril severno-zahodno prevoznjo med Atlantskim in Tihim morjem.

Med mornarji, ki so se bavili s takimi poskusi, prodril je najdalje Baffin: našel in odprl je mornarstvu morski zatok „Baffinov zaliv“. Ko se je pa pri teh poskusih dosti podjetnikov ponesrečilo, zaspalo je to prazno prizadevanje ter je ostalo vse pri starem, dokler ni začetkom sedanjega stoletja, l. 1818., ladijevodja Ross prodril do Smithove struge (Smith-Sund); ni pa mogel dalje kakor dvesto let pred njim stari Baffin. Vendar se je preiskovanje zopet oživilo in veslal je brod za brodom v ledene severo-ameriške kraje.

V tej vrsti je tudi Sir John Franklin, čegar ekspedicija je leta 1845. rinila v ledene arktične vode z dvema ladijama: „Erebus“ in „Terror“. A strašanska usoda je zadela Franklinovo ekspedicijo, nobenega njegovih 138 tovarišev ni bilo nazaj; vsi so končali življenje med tedaj še neznanim otočjem severne Amerike. Še to se ni moglo prav natanko zvedeti, kje so njihovi grobovi.

Ko se je razširilo slutenje, da se je ponesrečila Franklinova ekspedicija, poslali so takoj nove ekspedicije, začetkom z namenom, da bi rešile Franklina, pozneje pa, ko ga ni bilo najti nikjer, iskali so ostanke njegovih ponesrečenih tovarišev in njihove grobove; toda skoro brez uspeha.

Od leta 1848. do 1857. je šlo po Franklinovih sledéh toliko ekspedicij, da so veljale

nad dvanajst milijonov goldinarjev. Tako se je zlato zakopavalo, ne pa vzdigavalo — a vzdignilo se je več učenostnih zakladov, ki so take žrtve kolikor toliko vredni. Preiskalo se je severno-ameriško otočje, dobila se je prevoznja poleg severnega obrežja Amerike. Ladijevodja Mac Clure je namreč l. 1853. jadral od Beringovega preliva poleg obrežja Alaske, potem po Melvillovi, Barrovi in Lancastrovi strugi ter jo je res priveslal do Baffinovega zaliva.

S to prevoznjo je bila sicer dovršena težka naloga, za katero so se trudili nad 250 let; imela pa ta najdba ni nikake dejanske vrednosti, zakaj po večinoma zamrzlih prelivih ni moči vedno jadрати ali napraviti poti trgovini.

Druga pot, katero so si namenile ekspedicije, gre čez severni zemeljski tečaj ali vsaj tik njega in čez njegovo okrožje.

Radovedno povprašujete, potrpežljivi čitatelji: Kaj pa je vendar priganjalo preiskovalce, da so iskali prevoznje po najvišjem severnem okrožju, kjer bi se zdrava pamet nadejala še hujšega mraza in ledú, kakor ob severnem ameriškem primorju? — Odgovarjam, da ni tako, kakor mislite, ampak ravno narobe so sodili preiskovalci. Na severnem oddelku zapadne Grenlandije se vleče poleg obrežja deloma precéj širok preliv te okrega morja, znan pod imenom „Smith-Sund“. Zato je mornarje navdajala nada, da pelje ta preliv svoje vode v široko odprto nezamrznjeno morje na tečajnem okrožju, ali se pa celó razprostira čez tečaj.

Zato so mnoge poznejše ekspedicije izšle iz Smith-Sunda, da bi jadrle in preiskovale po severnih arktičnih okrajinah. Prvi, ki je šel na to pot, bil je K. Kane; on je s svojo ladijo „Advance“ predril do 78° 37' severne širine. Ondi pa ga je ujela silna arktična zima ter je bil primoran prezimiti v sredi neizrekljivih strahov ledene puščave. Med takimi grozami je nabiral zanimive svoje pozvedbe in presenečne slike, ki jih je vrnivši se prinesel s seboj. Kaj mično opisuje velikanski Humboldtov lednik. Ogromnemu, nad sto metrov visokemu zidu jednako se vzdiguje ta lednik nad morsko gladino; razprostira se čez šestdeset angleških milj do velikanskega ledenega morja na ozadju.

Kaneova ekspedicija je bila za tedanje dni posebno imenitna, ker je zagledala prosto morje. Leta 1854. je namreč Kaneov tovariš Morton pri svojem izletu ob prelivu Kennedy (oddelku Smith-Sunda) pod 81° s. š. zagledal tako zaželeno prostrano nezamrzlo morje!

Nihče sicer ne dvomi, da bi Morton ne bil videl prostega morja na severni strani Smithovega preliva: a taka prikazen na ledenih morjih,

kjer se ledene ploče vedno premičejo, pretrgujejo in zopet stikajo, nima pravega pomena, zakaj jednako minljiv je tak pojav kakor 'fata morgana' ali zračno zrcaljenje v Egiptu. In res, dogodilo se je, da tisti mornarji, ki so leto potem iskali Mortonovega odprtega morja, niso našli nobenega takega sledú.

Severnih razmer v tistih dneh mornarji in popotniki še niso poznali. Vsega je človeku treba privaditi se, vsega s poskusi priučiti si.

Kjer se v arktičnih krajih letos odpira brodarstvu prosto odprto morje, ondi utegne drugo leto povežno ledovje zapreti pred ladijo vsa pota, da se nikamor ne more ganiti.

Parry (1829) je posnemal vzgled Sibirčanov in Eskimov ter poskusil poleg Grenlandije prodreti proti severu s pomočjo psov; psi so mu vlačili sani, na katere je naložil svoje male čolničke, kjer ni bilo tekočega morja. A ker se je ob Grenlandiji ledovje pod njim hitreje gibalo proti jugu kakor on s psi proti severu, moral je opustiti to Sisifovo trpljenje.

Vendar poročilo o odprtem polarnem morju je vabilo k novemu delu ob Smithovem Sundu. Leta 1861. je Hayes po silnih težavah in ovirah predrl s svojo ladijo do tistega kraja ob Kennedyjevem zalivu, kjer se mu je odprl prost pogled proti severnemu okrožju in, glejte, res je zagledal tudi on Mortonovo odprto morje.

Ko se je razglasil Hayesov uspeh, odpravi se l. 1871. Hall na pot s svojo ladijo „Polaris“. A on ni videl več Mortonovega prostega morja! Predrl je pa dalje proti severu kot katerakoli drugih ekspedicij pred njim: prišel je do 81° 38' severne širine. Težave pa, ki jih je prebil, so mu šle do živega: umrl je že 8. listopada 1871.

Po Hallovi smrti se je vrnila njegova ladija „Polaris“ s strahovitimi neizgodami. Zasačila jo je silna nevihta. Bojé se, da orkan ne zdrobi v nakopičenem ledu tičeče ladije z ljudmi vred, zapusti vseh devetnajst oseb ladijo ter se vstopi na bližnje trdno ledeno polje. Sedaj pa prihruje še silnejši orkan, odtrga ladijo od ledene ploče ter jo odnese izpred njih oči. Ostal jim je le ozek čolniček, katerega so bili potegnili k sebi na ledovje.

Grozno in neizrekljivo je bilo stanje onih devetnajst oseb, ko jih je zapustila ladija. Hrane niso rešili več kakor za par mesecev, kurjave niso imeli čez jeden teden, vode pa še za žejo ni bilo dovelj. V sneženih in ledenih brlogih so bivali ponesrečeni siromaki.

In zopet se vzdigne hud vihar, razdrobi jim pod nogami prejšnje trdno ledovje. Prestrašeni so videli, da stojé na odkrhnjeni ploči ledú, in da se po razpoki vseda čolniček v morje. Čolniček sicer ni bil pripravljen za več

kakor za šest ljudij, velika nevarnost je bila vsem devetnajsterim vsteti se vanj, a sila kola lomi. Vsedli so se. Strašansko so trpeli od strahú in potreb celih 196 dni, dokler se jim ni 28. mal. travna l. 1873. približal parobrod, na katerega so se rešili potrti na duhu in telesu.

Odslej so preiskovalci severnega tečaja prodirali od vshodne strani Grenlandije proti Spitzbergiji in Novaji Zemlji. Po tem polju so se gibale nemške in avstrijske ekspedicije.

Prva nemška ekspedicija kapitana Koldeweya leta 1868. na ladiji „Germanii“ sicer ni dosegla svojega namena, da bi bila preiskala vshodno obrežje Grenlandije od 75° s. š. naprej proti tečaju, vendar si je pridobila precéj vednostnega gradiva. Prinesla je s seboj nova sporočila o Spitzbergiji, o vremenskih razmerah okoli tega otoka in o morskih pretokih severno-atlanškega morja.

Druga nemška ekspedicija leta 1869. je bila bolj preskrbljena, imela je dvojé ladij, „Germanio“ in „Hanso“. Zabredli pa sta v severnem kraju v tako gosto meglo, da sta se zgrešili in čisto ločili. Ne dolgo po ločitvi je prišla „Hansa“ v klešče ledú, ki jo je zdrobil. Nje moštvo si je rešilo življenje na čolničkih in na veliki ledeni skrili. Blizo dvesto dni jih je morje gonilo poleg vshodnega obrežja Grenlandije. Stindvanajstega dne pa se je razklala skril in smrtna nevarnost jih je prisilila iskati rešitve v plitvih čolničkih. Po tolikanj prebitih nadlogah in prestanih strahovih so vendar dne 13. prosinca l. 1870. dospeli srečno do nemške misijonske postaje Friedrichsthal. Druga ladija „Germania“ se je štela srečno, da je priplula do vshodnega obrežja Grenlandije, kjer je ostala čez zimo. Na sanéh so se vozili mornarji poleg primorja in pozvedovali, kar se je dalo o grenlandskih razmerah: o vremenu, o rastlinstvu in živalstvu.

Ker se prodiranje poleg vshodnega grenlandskega obrežja ni obneslo bolje kakor iz Smith-Sunda proti severo-zahodu, zato so se naslednji podjetniki obrnili proti severo-vshodu.

Pot od skrajnega vrha Skandinavije, od „Nord Kapa“ poleg severnovshodnega azijskega primorja pa ni bila sedaj nič novega.

V dveh l. 1875. in 1876. je Nordenskiöld poskušal morje ob severnem obrežju azijskem. Našel je odprto plovno morje do iztoka reke Jeniseja. L. 1878. pa je na ladiji „Vegi“ predrl sibirsko ledeno morje in došel bi bil celó do Japana, ako bi mu ladija ne bila zamrznila v ledu kakih 26 milj pred Behringovim prelivom. Zamrznjen je počival po zimi 264 dni, potem

pa. se je morje hitro otajalo in v dveh dneh je priplul skozi Behringov preliv proti Kitaju in Japanu.

Tako je Nordenskiöld dovršil nalogo, da je prodril skozi azijsko morje. Njegove pozvedbe na tej poti so mogočno uplivala na naslednje podjetnike. On je mornarje opozoril na silo inenitno pretakanje toplih vod, ki prihajajo iz atlanskega oceana in se razlivajo med Spitzbergijo in Novajo Zemljo v severo-vzhodno morje.

Take pozvedbe so odprle drugim podjetnikom oči, da morski toki utegnejo vsaj med arktičnim poletjem raztajati led krog sebe ter odpreti nova pota proti severnemu tečaju. In teh misli sta se poprijela avstrijca Payer in Weyprecht. Slabe uspehe onih, ki so pluli poleg Baffinovega zaliva in vzhodne Grenlandije, sta pripisovala ondašnjim morskim tokom, kateri mornarjem nasproti nosijo strto ledovje od severa proti jugu.

Payer in Weyprecht sta jo pomerila z ladijo od Spitzbergije na severno-zahodno stran in bila kmalu vsa osupla, ko sta zagledala ondi morje brez ledú. Po tem morju sta plula l. 1871. do 80° 43' severne širine. V tistem morju pa sta tudi našla znamenja neke bolj proti severu ležeče dežele.

Leta 1872. sta Payer in Weyprecht rinila na ladiji „Tegethoff“ dalje v arktično morje. Dve leti ni bilo ne duha ne sluha po njiju. Vsi pobiti so tovariši otožno gledali v ledovju ujeto ladijo, ko jo je skrivno gibanje vode gonilo semtertje, ne da bi imeli kaj moči do njenega tira. Ko so bili v takem obupu, prikaže se jim dné 20. vel. srpana leta 1873. na obzorju ob solnčnem žaru lesketajoča se planinska dežela.

Nenadoma in po golem naključju je ledovje prignalo Payerja in Weyprechta na ladiji „Tegethoff“ do novega, doslej neznanega velikega otoka. Tej odkriti deželi sta dala ime: Franc-Jožefova zemlja (Franz-Josefs Land).

Kake tri milje pred tem otokom je moštvo zapustilo neokretno ladijo, preiskovalo je nekaj te dežele in rinilo na saneh čez 82. zemljepisno stopinjo proti severnemu tečaju.

Okoli tisoč milj daleč od bližnjega človeškega selišča jim ni bilo moči dolgo časa muditi se na Franc-Jožefovi zemlji. Na čolnih so šli 20. vel. travna l. 1874 na pot nazaj v domovino. Ker je bilo malokje kaj talega morja, bojevali so se z neskončnimi težavami, ko so morali čolne večinoma vlačiti za seboj po oglatem ledú. Vendar se jim je posrečilo, da so dné 15. velikega srpana dospeli do prosto odprtega morja. Veselja polni se vsedejo na čolničke, krepko primejo za vesla ter veslajo s takim pridom, da jim pride že 16. vel. srpana Novaja

Zemlja pred oči. In velika sreča je bila, da so ondi našli še dve rusovski ladiji, kateri sta se bili nekaj zapoznali. Na rusovskih ladjah je bilo varno vrniti se nazaj proti domu po „belem“ morju, katero je večinoma tako nemirno in razburjeno, da bi na slabih ozkih čolničkih ne bilo zaupati mu svojega življenja. In tako so srečno dospeli v Skandinavijo in domov.

II. Nansen in njegovi naklepi.

Od te dobe so tiste Nordenskiöldove pozvedbe, katere so vodile tudi Payerja in Weyprechta, da namreč gorki pritoki iz atlanskega morja odpirajo prosta pota po ledenem morju, vedno bile v mislih norveškemu rojaku Frithjofu Nansenu, ki se je tudi pripravljaj za ekspedicijo proti severnemu tečaju.

Frithjof Nansen, rojen 10. vinotoka 1861 blizu Kristijanije v Norvegiji, sin pravnega zagovornika, vasil se je že v svojih mladih letih v drsanju in hoji s skijem (krpljami).¹⁾ In s takim uspehom se je mladenič, star komaj šestnajst let, znal drsati po ledu in gaziti po snegu s skijem, da si je že tedaj nabral veliko število premij za umetno svojo hojo.

Leta 1882. je popotoval po ledenem morju z Vikingom in lovil ž njim morske pse; ker je bil marljiv prirodoslovec, bavil se je marljivo z morskim živalstvom. Zraven tega pa je natanko opazoval lastnosti ledú in snega ondašnjih arktičnih pokrajin. Povrnivši se v Norvegijo, bil je še tistega leta izvoljen za konservatorja prirodoslovskega muzeja v Bergiji.

Srečno dovršeno popotovanje po ledenem arktičnem morju je vspodbadalo drznega mladeniča, da je poskusil, ali ima dosti čvrstosti, vaje in vednosti, da po zimi prekorači zamrzone notranje pokrajine grenlandske počez od morja do morja. Da bi mu to ne izpodletelo, poišče si poprej drugo vajo, da poskusi in utrdi svoje moči: izvoli si po zimi dolgo trudapolno pot čez visoko gorovje in čez snežnike iz Bergije do Kristijanije. Samo s skijem je šel sam na to težavno pot, in, da bi se bolj okrepil, ni si iskal nobene kočice in nobenega hleva na planinah, temveč pod milim nebom je prebél dni in noči. Posteljo si je narejal v kupu snega, v sneg se zakopaval in spal. Tako je prenočeval na visokih snežnikih.

In za popotovanje po Grenlandiji si je izvolil tudi le pet takih mož, ki so bili vajeni s skiji drsati se in tekati po snegu in po ledu.

V tej petorici spremljevalcev so bili: poročnik Olaf Dietrichson, krmilar Otto Sver-

¹⁾ Ski (krplje) so priprava, ki se priveže na nogo, da se v velikem snegu ne udara pregloboko, marveč se po vrhu drsa.

drup, zemljiški posestnik Kristijan Kristiansen in dva Laponca Ole Ravna in Samuel Jonsen Bratto. Da bi se preveč ne obtežili, vzeli so s seboj toliko prtljage, kolikor je bilo neobhodno potrebne. Leta 1888. meseca vel. travna so šli na pot. Borili so se z neizrekljivimi težavami. Nagajalo jim je slabo vreme, zadrževale so jih zamrzone pokrajine notranje Grenlandije, pa vendarle so dosegli svoj namen ter prekorakali deželo čez in čez od morja do morja.

Sedaj je od kraja do konca sveta zaslovelo ime Nansena, drznega popotovalca po zamrzlih arktičnih pokrajinah. To ga je vspodbadalo še k težjemu podjetju.

Kar včasih po naključju pride mladeniču v roke, pa se mu vrine globoko v dušo in mu zapusti prijetne spomine, to odloči večkrat poznejši poklic njegovega življenja. Kaj takega omenja Aleksander Humboldt sam o sebi. Zemljepisni in prirodoslovski predmeti so se njemu mladeniču globoko vtisnili v srce in spomin, zato so ga pozneje vspodbadali k popotovanju po vnanjih deželah in k preiskovanju prirode na zemlji in pojavov na nebu.

Jednako se je godilo z Nansenom. Od mladih nog ga je spremljevala po vseh potih zavest, da si je pridobil z izvrstnim drsanjem čast; tudi mu ni dala miru slava, ki se je razlegala o njegovem grenlandskem uspešnem potovanju.

Vse to ga je navdajalo z zapeljivim upanjem, da se mu utegne posrečiti, da postavi prvi izmed vseh zemljanov svojo nogo na deviški severni tečaj naše zemlje.

Kakor staroveški Jason, kateremu je Argo, Phriksov sin, sestavil ladijo „Argo“, da gre po ukaz u strica Peliasa v Kolhido po zlato ru no, (viselo je v Aresovem gaju na hrast obešeno med dvema zijajočima zmajema), tako je dal Fr. Nansen izdelati si ladijo „Fram“ (=naprej), preskrbljeno s takimi pomočki, da bi mu je ne razdrobilo arktično ledovje. Ta ladija jadralka ima gledé na posebne potrebe v sebi tudi parni stroj, ki zmore 170 konjskih močij.

Fram je dolga 39 metrov, 11 metrov široka in brede po pet in četrt metrov globoko po morju. Na glavnem jadrniku je obešen nekakšen sod, v njem sedi pred vetrom in mrazom zavarovan mornár, ko ogleduje okolico.

K Frami je priklenjenih sedem čolnov, pripravljenih za rešitev mornarjev, ko bi se ladija ponesrečila. Rešilni čolni pa imajo na sebi tako pripravo, da se kar hitro, če je treba, izpremené v sani, obložene z orodjem, s posteljo in živežem, ki drsajo po ledu.

Ladija Fram se je gradila tri leta na ladjarnici Colin-Archerjevi v Laurvigu in sicer po načrtu Nansenovem. Stroški so se poravnavali iz zaloge; znašajoče nad 300 tisoč frankov, ka-

tere so v ta namen Nansenu podarili norveški národni zbor in drugi podporniki.

Pred odhodom je vzel Nansen na ladijo za tri leta živeža in za tri leta premoga. In res se mu je posrečilo, da se je čez tri leta in dva meseca povrnil v domovino.

Svoji ekspediciji je osnoval Nansen ta -le načrt: Meseca rožnika l. 1893. je namerjal odpotovati iz Norvegije in ploviti kar naravnost na Novajo Zemljo. Ondi bi počakal do tiste dobe, ko se meseca mal. srp. otaja morje po okolici ter bi rinil po Kariškem morju naprej in veslal poleg otajanega sibirskega primorja. Šel bi krog najbolj severnega predgorja, nosa Čeljuskina, in plul naprej poleg obrežja do iztoka reke Lene. Od ondod naprej je namenil zapustiti obrežje, veslati proti otoku Kotelnaju in na severno stran naprej, dokler bi mu ne zaprlo poti ledovje. In ond bi zapehal s pomočjo parnega stroja ladijo Fram čim najglobokeje v nakopičeno ledovje. In tako zarinjeno in zamrznjeno ladijo bi morje po „svojem toku“ tiralo naprej s seboj, kamor tira ledovje. Nadejal pa se je Nansen, da ondašnji morski tok tira ledovje vprek čez severno tečajno okrožje ter mu popelje ladijo s seboj memo tečaja in pripelje njega z moštvom vred onkraj tečaja v odprto prosto morje, ki se razprostira med Spitzbergijo in med Grenlandijo, — in od ondod domov.

III. Na pragu pred tečajevim okrožjem.

Na pragu „arktičnega“ ali zamrzonega sveta krog severnega tečaja stoji veliko otočje „Spitzbergija“. Ko se približujejo mornarji temu otočju, zagledajo njih strmeče oči na daljnem obzorju mogočno šilasto gorovje, v solnčnem svitu lesketajoče se snežnike. Po tej šilasti (špičasti) podobi gorovja so krstili otok holandski pomorščaki za „Spitzbergijo“.

Sijajnejših in veličastnejših vrat pred mogočnim severom si ne morete misliti, kakor je to gorovje. Kakor svareči varih odpira in zapira Spitzbergija preradovednemu človeku pot med pozimske strahote zamrzlih severnih pokrajin. Kakor bi orjaška roka s prsti, vzdignjenimi v svetle višave, opominjala obiskovalca arktičnih deželá, jednako vzdiguje Spitzbergija, opominjaje na neizrekljive težave in nevarnosti, svoje snežnike in ledenike visoko proti višnjevemu nebu.

Slovesna tihota objame tukaj osuplega ogledovalca, tihota, ki bi trajala brez prenehljaja, ko bi se tu pa tam ne udrila kaka gruda ledú ali kaka pečina in zagromela z višave v brezno. Ptici ti pride le malo pred oči, vsa priroda je kakor bi bila izmrla. Po nekaterih zatokih za-

v silna brezdna ter ti predočujejo strašanske slike v smrtni tihoti.

Kaj sijajne prizore podajejo obiskovalcem jame in votline po fjordih in po ledenikih; leskečejo se v najživejšem višnjem svitu. Barve se izpreminjajo po vsej vrsti mavričastih barv; sedaj se svetlikajo, zatem otemnevajo. Posebno zanimive so takozvane morske gore, to je, velikanski kosi ledú, ki plavajo okrog po morju.¹⁾ Te izpreminjajo, zibaje se, svetlobo od bele do temno višnjeve ali ultramarinske barve. In kjer se zbere cela množica plavajočih gorá, ondi delajo nekako barvno glasbo za oči, zakaj če se prva leskeče rdeče, sveti se druga rmenkasto, tretja zelenkasto, druga zopet višnjevo.

Kaj čuda, da se je zaradi take lepote, združene z največjo strahovitostjo, letos ob tristoletnici odkritja tega otočja — posebno, ko se je na Spitzbergiji mudil tudi Andrée²⁾ — tukaj sezidal turistični hôtél v zatoku „Adventbai“!

Minulo je letos tristo let, odkar je holandec Barent, tukaj išoč nove poti v vshodno Indijo, v arktičnem morju naletel na neznano otočje, sedanjo Spitzbergijo. Naslednja leta so obrodila siromašnemu otočju obilno ribje masti, zasoljene z bridkimi solzami. Leta 1610. je ondi začel Poole loviti kite. Bil pa je ta lov tako ploden, da se je ruvalo zanj mnogo broderskih ljudstev. Dobrih dvesto let so se ž njim mastili in bogatili Angleži in Holandci, dokler niso pobili kitov skoro do zadnjega. Kakor se mravlje, če zalezejo kakega za hrano pripravnega črva, tropoma vsujejo nanj, jednako se je vsula po dobičku pohlepna množica iz vseh evropskih krajev po spitzberškem otočju. Vse

¹⁾ Primeri sliko na str. 24. l. 1895. tega lista.

²⁾ Andrée je namerjal z zrakoplovom ali balonom priti do severnega tečaja.

je gomazelo kitolovcev, kupcev, obrtnikov in gostilničarjev; kar se je prehitro zaslužilo, moralo se je zapraviti urno s pijančevanjem, z igro in s plesom. Tako bujno življenje je trajalo leto za letom samo v poletju kaka dva meseca; zima pa je bila nepremagljiva.

Zima je huda in dolga; štiri mesece v letu ne zadene tal nobeden solnčni žarek. Noč traja namreč štiri mesece, zima pa od kimovca do rožnika. Koncem kimovca in včasih že prej prinese morje cele kupe ledú, da zapre vse luke, zalive in fjorde, tedaj ni mōči priti ne ven ne noter. Ladija, ki jo ujame tak zapor, je primorana ostati ondi čez zimo. Na večerni strani, kjer oblivajo primorske bregove gorke reke atlanskega oceana, raztaja se po letu po vrhu led in sneg še precēj daleč od morja po odprtih dolinah. Globoko v tla se pa zemlja ne odtaja nikdar ter nima studencev in pitne vode. Uživati treba snežnico; le Amsterdamsko jezero ima sladko vodo. Obiskovalci teh otokov so seveda mehkužnejši, kakor prebivalci sibirskega mesta Vahrjanskega, kjer je po zimi mraza 50 do 60 Celzijevih stopinj, da ga ni hujšega nikjer na znanem svetu.

Na severo-zahodni strani tega otočja leži otok Amsterdam. Tu so si postavili v dneh cvetočega ribiškega lova Holandci svoja pobištva in delavnice za prekuhovanje ribje masti. In za to naselitev in za svoj ribiški lov so se morali boriti z lakotnimi Angleži. Napadal in pobijal je drug drugega, kakor so pobijali kite. Dandanes ni od ljudij, ki so nekdanj tukaj bivali, radovali se, morili in zmrzovali, nič drugega sledú kakor razdejani grobovi! Vse so razrili beli severni medvedje in sive lisice, razdrli in opleniili so grobove in razmetali na okoli krste in kosti.

(Dalje.)

Vojna ladija „Albatros“.

(Po prijateljskih dopisih podal F. H.)

Konec meseca kimovca minulega leta so prinesli časopisi poročilo o nesrečni smrti zemljegoznanca barona Foullona, ki ga je zasačila na Salomonskih otokih pri Avstraliji. Morebiti bo zanimalo čitatelje „Dom in svet“-a, ako kaj več zvedó o dogodku. Naslednje vrstice so nabrane iz raznih dopisov, ki so prišli pisatelju v roke.

Baron Foullon je prišel na avstrijsko vojno ladijo „Albatros“ dné 17. vel. travna 1896. leta. „Albatros“ je parnik, vozi tudi z jadri in ima posadke kakih 120 vojakov-pomorščakov s sedem častniki. Glavno vojno avstrijsko pristanišče, Pulj, je zapustil dné 2. vinotoka 1895. l., gredoč

na znanstveno potovanje proti Avstraliji. Na tem potu se je mudil na otoku Korfú, v pristaniščih Port-Sajdu, Suez, Massavi, Adenu, Colombu, v Atšinu na Sumatri in Singaporu, odkoder je šel na Salomonske otoke. Pot do tje je trajala skoraj osem mesecev.

S popisovanjem posameznih mest in krajev se ne bomo mudili. Omenjam le čudni vodovod v Adenu. Aden leži v južni Arabiji blizu tam, kjer se pričenja Rdeče morje. Precej veliko mesto je, šteje do 30.000 prebivalcev. Največjo sitnost imajo s pitno vodo. Da si nekoliko opomorejo, zgradili so vodovod, ki je morda

Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

(Dalje.)

IV. Andrée in njegov zrakoplov.

Švedski inženir in zrakoplovec Andrée si je svoje pristanišče izvolil na otoku Amsterdamu v tistem zalivu, kjer so imeli kitolovci v sedemnajstem in osemnajstem stoletju glavno prebivališče. Semkaj ga ni vabila le pripravna luka, ampak tudi to, da tukaj nikdar ne manjka sladke vode. Ob morskem bregu namreč leži na tem otoku malo jezero s čvrsto, čisto sladko vodo; in to jezero ne zamrzne nikdar do dna. Konec luke si je zgradil stanovanje in postavil kolibo z vsemi potrebnimi pripravami za svoj zrakoplov.

Drzni inženir Andrée torej namerja z zrakoplovom priti do severnega tečaja, do katerega se doslej zaradi ledovja nihče ni mogel preriti. Ali ni to neznanska drznost? V zrakoplovu se doslej čez 12 ur ni mogel noben zrakoplovec vzdržati v ozračju, Andrée pa se hoče voziti po zračnih višavah cele tedne in, če treba, tudi na mesece dolgo! In ves ta čas bi ne imel pod seboj navadnih tal, na katera bi se utegnil spustiti in rešiti v smrtni nevarnosti, ampak pod nogami bi mu stalo ali popolnoma zamrzlo ali s kupi ledenih grud pokrito morje in po njem plavajoče ledene goré.

Učenjaki in zvedenci so začetkom očitali Andréeju nepremišljenost, češ, kako se more nezveden človek lotiti takega nevarnega in težavnega podjetja, posebno tak človek, ki ni — kakor Nansen — poprej nikdar popotoval po arktičnih pokrajinah! A sčasom je Andrée s svojo žilavostjo, kakoršno imajo le severjani, premagal nasprotnike ter si pridobil tako veljavo, da mu bogataši niso odrekli denarne podpore.

Stroške za zrakoplovne ekspedicije, ki jih je podjetnik nekaj prepičlo proračunil za 86.400 gl. prevzeli so kar mahoma: švedski kralj, Alfred Nobel in Ost. Dickson. In s to sicer malo denarno zalogo je utrjeno Andréejevo podjetje. Veljavo, brez katere bi ne bil dobil denarne podpore, priboril si je posebno z znanstvenim pojasnjevanjem svoje namere, če ne še bolj s tem, da je čislani dr. Nils Ekholm, vodja meteorološkega zavoda v Stockholmu, sklenil pridružiti se Andréeju za spremljevalca. Nils Ekholm je gledé na severno-tečajna podjetja izmed najveljavnejših oseb, ker si je že l. 1882. kot udeležnik skandinavske ekspedicije v Spitz-

bergiji prisvojil dosti več znanja o arktičnih razmerah kakor marsikateri drug mož, ki rad modruje več, kakor v resnici vé.

Na severni strani spitzberškega otočja ležeči otok Amsterdam, ki si ga je Andrée izbral za pristanišče, je samo dobrih deset širinskih stopinj daleč od severnega tečaja. Od otoka Amsterdam do tečaja torej ni dalje kakor od Rima do Berolina, ali kakih 1100 kilometrov ali blizu 146 milj. Ako bi južni veter vel poprek z jednako hitrostjo, kakor ga je Ekholm opazoval na Spitzbergiji, prenesel bi zrakoplov od pristanišča na Amsterdamu do severnega tečaja v dobrih dvanajstih ali petnajstih urah. A zrakoplovci¹⁾ upajo, da jim jug ne bo tako brzo gonil balona; tako bi imeli kaj več časa, da si ogledajo arktične pokrajine, nad katerimi bi plavali po zraku.

Ako bi se vozili v zrakoplovu tako visoko nad zemljo, kakor se vozi večina zrakoplovcev, ne bi razločevali dovolj zemeljskega površja ter bi ne spoznavali krajev, nad katerimi bi memo leteli. Andrée je torej izumil tako pripravo, da se njegov balon ne bo vzdignil više od tal kakor 200 do 250 metrov visoko. Opazovalec, ki gleda zemljo s te male višine, je pa dosti na boljem kakor po tleh popotujoči ali drsajoči se človek. Saj tudi tisti, ki stopi vrh stolpa, vidi okolico bolje in je obzre več kakor človek, ki popotuje peš. Na taki mali višini bi po izkušnji fotografskega oddelka nemške armade tudi lahko napravljali dobre fotografije bližnje okolice.

Kako pa je to, povprašujejo morda radovedni čitatelji, da bi se zrakoplov ne dvignil više, kakor želi Andrée? To se dá hitro razložiti. Na košaro pod balonom, kjer bivajo popotniki, pripel je Andrée troje širokih prepasov; ti pa so tako dolgi, da se zadevajo ob tla, čeprav bi se zrakoplov vzdignil do največje določene višave do 300 metrov. Vsak teh treh prepasov tehta 330 kilogramov in je nad 300 metrov dolg, tako dolg namreč, da se ga nekaj vedno vleče po tleh. S tako napravo zavira Andrée prehitro gibanje balonovo ter ga zavaruje vsaj nekaj pred hudimi vetrovi. Onih troje visečih prepasov deluje kakor zavornica.

In s to svojo bistroumno izmišljeno napravo je Andrée pobil ugovore tistih nasprotnikov, ki so se rogali preiskovanju tečajnega okrožja z

¹⁾ Andrée in tovariša mu Ekholm in Strindberg.

brzim balonom. Kako bi po okolici tečajevi kaj preiskoval, ogledoval, meril in spoznaval, — so mu oporekali — če ti zgrabi veter tvoj balon in ga odnese z vso hitrostjo!

Andrée trdno upa, da če mu prav brzi veter zgrabi balon, veter, ki preleti vsako sekundo tudi 10 do 20 metrov, vendar njegovega na tla navezanega zrakoplova ne bo privlekel od otoka Amsterdam do tečaja preje nego v dveh dnéh, in da se bo onkraj tečaja leteč kakih šest ali celó deset dnij mudil po ozračju, predno prileti s popotovalci do Alaske ali do severno-vshodne Sibirije, kamor namerja zadeti koncem svojega letanja po ozračju.

Ker bo balon vlekel po tleh zavoro, bo ta Andréeju še v drugo korist. Ko se je namreč leta 1894. vozil po zraku nad Skandinavijo od severnega do vshodnega morja z enakim vlakom, prepričal se je, da more z zmanjšano hitrostjo in z razpetimi jadrí vsaj toliko na stran obrniti balon, da ga vodi zunaj vetrovega tira. Za to je Andrée svojemu, za severno-tečajno plovstvo namenjenemu zrakoplovu priskrbel troje z vso marljivostjo urejenih jader. Ker goni jadro mornarju ladijo nekaj tudi v drugo stran kakor veje veter, jednako upa Andrée, da mu bodo razpeta jadra vodila balon celó v stran od vetrove poti, ako bo treba.

Kaj imenitno je drugo vprašanje: kako se obračajo vetrovi po tečajnem okrožju. Na vetrovih utegne izpodleteti sicer na vse strani dobro preudarjeno početje Andréejevo. On se zanaša na vetrove, kakor jih je opazoval na Spitzbergiji. Tamkaj se menjata, kakor pri nas, severni in južni veter. Kadar nastopi jug, ne mine od danes do jutri, ampak traja po več tednov. Južnega vetra hoče čakati in prepustiti mu zrakoplov, da mu ga nese čez severni tečaj.

Ali se mu to tako posreči ali ne, kdo bi vedel danes, ker še nihče ni popotoval po najvišjem tečajnem okrožju!

Meteorologi imajo svoje teorije ali uke tam, kjer manjka prave eksaktne vede. A izkustva ne more namestiti nobena teorija. No vendar, kaj pa učé meteorologi, kaj pravijo o pretokih zraka ali o vetrovih arktičnih pokrajin?

Slavni utemeljitelj meteorologije ali vremenoslovja, D o v e, razlaga vse pojave in izpremembe vetrovnega vremena s pretakanjem mrzlega in gorkega zraka. Dove stavi svoj uk na dvoje poglavitnih in prvotnih zračnih tokov ali vetrov. Gorki zračni tok izvira v tropičnih krajih okoli ravnika. Nad razgretimi pokrajinami se vzdiguje gorki zrak do velikih višav ter odteka od ondod na severno in na južno stran ravnika ali ekvatorja. Po višavah proti severu obrnjeni zračni tok prinaša nam in višjim sever-

janom gorke južne vetrove. Temu nasproti se poseda težji mrzli zrak severnih krajev po tleh okoli tečaja in nabralo bi se ga ondi na kupe, ko bi se dal stlačiti; a se ne dá, temveč se odteka pri tleh iz tečajnega okrožja na južno stran ter nam prinaša mrzle severne vetrove.

In Dove uči dalje, da se ekvatorski zračni tok v naših zmerno-toplih deželah ohladi že toliko, da je dovolj težak ter se poseda z višav na zemljo. Ker pa pri tleh veje mrzli severni (t. j. tečajni) tok, zapirata si pri nas severni in južni tok drug drugemu pot: bojujeta se med seboj. Tisti teh dveh vetrov, ki premaga nasprotnika, tisti veje danes, dokler ga jutri ali pozneje ne prežene drugi, poprej premagani tok. Ker se ta dva toka bojujeta ali prerivata in ker se zaradi zemskega vrtenja od zahoda proti vshodu sučeta nekoliko v stran — severni na jugo-zapad, južni na severo-vshod, zato se vetrovi mnogokrat vrté in vejejo sedaj od te, sedaj od druge strani. Večinoma se vrsté izpreminjajoči se vetrovi po takozvanem Dovejevem zakonu vrtečih se vetrov: Za severom sledí vshodni veter, za vshodnim jugo-vshodni in južni veter, za jugom jugozahodni in zahodni veter, in ta se zameni nazadnje s severozahodnim vetrom in s pravim severjem.

Ako bi ta Dovejev zakon veljal in vladal brez prenehleja po vsem severnem arktičnem okrožju, delala bi se krog tečaja dvojna zavera, ki bi ne dopustila balonu približati se tečaju po ozračju. Ako je namreč krog tečaja zračni tlak največji, tedaj se pred tem zračnim pritiskom kakor pred kako steno južni veter zavije na stran; ta bi torej nesel s seboj zrakoplov v stran, predno bi ga pripeljal do tečaja. Če pa sploh po besedah Dovejevega zakona ondu izvira severni veter in veje iz tečajnega okrožja proti nam, tedaj preganja in odganja ta pred seboj tiste vetrove, ki prihajajo od juga in s katerimi meni Andrée približati se tečaju.

Vse to je uganka, ki je ni moči rešiti, dokler nobeden marljivih popotnikov ne pride do severnega tečaja. Izkušnja bo šele učila, kako je z vetrovi na severnem tečaju.

Recimo, da bi omenjene razmere in Dovejevi vetrovi tudi vladali po tečajnem okrožju, vendarle utegnejo nastopiti izjemoma take izpremembe vetrov, kakoršne so nam znane v naših deželah po okrožju najmanjšega zračnega tlaka ali okoli zrakotlačne manjšine ali nižine. Po okrožju barometerske nižine se vrsté zaporedoma vetrovi od vseh strani sveta. In morda izvirajo iz enakih nižin tisti južni vetrovi, katere so dostikrat že opazovali na Spitzbergiji in katerim misli Andrée zaupati svoj zrakoplov. Naj so tega ali onega izvira, dobri so podjetniku, če sezajo do tečaja in ne minejo, predno pri-

dejo do tečaja. Če se ondi šele izpremené v severni veter, tedaj je to prav tako ugodno, kakor če bi zavili sami čez tečaj in nesli balon naprej.

Andrèe in njegova tovariša Ekholm in Strindberg vzamejo s seboj na pot 125 canjic z ohranjivo hrano (konserve). Vsaka teh canjic ima toliko mesa, prikuhe in drugih jedij, kolikor jih potrebuje troje mož, da se preživé z njimi cel dan.

Dné 14. rožnika minulega leta se je pripeljal na parobrodu „Virgo“ Andrèe s svojima tovarišema na otok Amsterdam, kamor ga je spremilo iz Stockholma sedem kapitanov, troje pomorskih častnikov in troje inženirjev, katere so prignale z njim goreče želje, da bi mu izkazali čast in povikšali slovesnost vzleta njegovega v puste arktične pokrajine. Ker ni bilo pri roki izurjenih rokodelcev, potratili so mornarji preveč časa, ko so postavljali v Stockholmu izdelano kolibo, napolnjevali in napihovali 4600 kubičnih metrov obsežajoči balon z vodenčevim plinom in s sto in sto drugimi manjšimi, a za varnost potrebnimi uredbami. Tako se je odhod zapoznel poldrugi mesec. Zrakoplov je bil za vzlet dovršen šele 30. mal. srpana. Začetkom je med pripravljanjem pihal ugodni jug, s katerim bi se bil Andrèe lahko odpeljal proti tečaju. Predno pa je bil zrakoplov pripravljen, nehal je južni veter pihati proti severu, in čakati je bilo treba, da pride zopet jug.

Okoli 20. mal. srpana je pisal Andrèe profesorju Retzus-u v Stockholm, da je najtežavnejše delo, napolnjevanje balona z vodenčem, do malega zvršeno. Navzoči izdelovalec balona, francoz L a c h a m b r é e, je izvrstno izpolnil svojo nalogo, vse razmere so ugodne, tudi tovariša-spremljevalca sta polna upanja in vsled tega židane volje. Vsak čas smo pripravljeni odriniti, kakor hitro se ponoví pričakovani jug.

Ko pa konec mal. srpana ni bilo dočakati vetra od juga, spoznali so resno preudarjajoči zrakoplovci, da dalje kakor do srede velikega srpana ni čakati ugodnega vetra od juga, ker se ne more vedeti poprej, kaj jih bo zadrževalo med potjo. V tem času se tudi ne smejo zamuditi predolgo, zakaj h koncu vel. srpana ali začetkom kimovca pride navadno po arktičnih pokrajinah slabo vreme s hudimi viharji — in teh se je ogibati, če ne, se ponesrečijo z balonom vred.

Ko so Nansena, vračajočega se domov, vprašali v Hamerfestu, kako sodi on o Andrèejevi ekspediciji, izjavil se je kaj ugodno o Andrèejevem naklepu. Ideja, z zrakoplovom dospeti do severnega tečaja, je kaj mična, toda dejal je Nansen, postavljena je na slepo srečo.

In žal, minul je pravi čas, in ker ni prišel ugodni veter od juga, odrekli so se s težkim srcem svojemu naklepu za l. 1896., opustili so potovanje. Andrèe s tovarišema se je vrnil v domovino. (Dalje.)

Kaj bo pa jutri z vremenom?

(Spisal dr. Simon Šubic.)

Dandanes nam ne zadostuje več, da bi vreme samo ugibali, kakor je v navadi na kmetih, marveč učenjaki znanstveno preiskujejo razmere vremenske. A kaj počasi napreduje njihova veda, še bolj počasi pa napovedovanje prihodnjega vremena. Učeni prerokovalci vremena zadenejo resnico le pri onih vremenskih izpremembah, katere se razprostirajo po obširnih deželah. Med te premembe spadajo hude ure, plohe in naliivi z viharji, ki izvirajo iz znanih krajev ter gredó po določenih tirih nad deželami od kraja do kraja. Med te premembe spada tudi dolgo deževanje po naših zmerno toplih severnih deželah. Učenjaki si pomagajo s telegrafskimi poročili, katera jim naznanjajo dan na dan, kakšno je vreme po drugih deželah, ter jim kažejo, h kakšnemu vremenu se pri nas pripravlja.

Razven tega obširnega vremena je mnogo manjših krajnih prememb, katere kmetu naga-

jajo pri njegovih opravkih. Takim krajnim ali lokalnim vremenskim izpremembam je pa tem težje izogibati se, čim manjši so kraji, kjer se godé. Vsakdo ve, da tu največ pové izkušnja. Kratek dež po hribih ali po dolinah ali po ravninah, kratka ploha z grmenjem, ki prihaja skoraj redoma v vročih urah poletnih dnij, in jednake kratke vremenske prikazni so kmetu večinoma hitreje znane kakor učenjaku. Kdor marno pazi na vrtenje vetrov v meglah, posebno, kadar se bojujeta v oblakih dva nasprotna vetrova, ta lahko presodi, kam se obrne bodoče vreme.

Če vprašáš marnega kmeta, po katerem vetru gredó megle, ne bo ti odgovoril z zemljepisnimi imeni vetrov, kakor smo navajeni v šolah, ampak imenuje vetrove po njih vremenskem pomenu ter ti odgovori n. pr.: „Včeraš so šle megle po suhem vetru, danes jih žene mokra burja!“ In po tem, kar zapazi zvečer pred soln-

Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

(Dalje.)

V. Nansenovo popotovanje.

Nansen je čakal samo, da bi se le po letu otajalo zamrzlo morje okoli Novaje-Zemlje, torej ni bil navezan na negotove vetrove kakor Andrée. Kakor smo povedali (gl. str. 117), zanašal se je najbolj na morski tok, ki goni ledovje od Behringovega preliva mimo severnega tečaja proti Grenlandiji.

V tej misli ga je potrjevala še neka posebna pozvedba. Leta 1879. je De-Long, poročnik v ameriški mornarici, šel z ladijo „Jeannette“ proti severnemu tečaju skozi Behringov preliv. Ladija je naposled prišla med led, ki jo je strl, da se je potopila dne 13. rožnika leta 1881. Toda čudno! Ostanke od te ladije so našli l. 1884. na južno-zapadni strani Grenlandije, kamor jih je brez dvoma zanesel severni led, torej morski tok, ki je šel čez tečaj. Ko je jeseni l. 1884. Nansen čital o tej stvari, vspodbódl ga je jako, češ, „ako je mogla ledena ploča iti čez neznano morje, mora se ta pot dati porabiti tudi za preiskovanje —, in načrt je bil storjen“. (Nansen.) Uspeh je pokazal, da je Nansen prav sklepal.

Leta 1893. dne 24. rožnika se je odpeljal Nansen s svojim moštvom na ladiji Frami iz Kristijanije. Pomeril jo je proti severnemu temenu Skandinavije v mesto Vardö, kjer se je usidral za nekaj časa.

Tukaj lahko popotnik že opazuje severno posebnost takozvanega „polnočnega solnca“. Dne 14. vel. travna ne zaide solnce tudi o polnoči ne, temveč ostane nad obzorjem ter sije nepretrgoma odslej do 27. mal. srpana. Potem se zopet menjata noč in dan, dolgi dan se krči in krajša, dokler ne izgine popolnoma in ne odstopi svojega vladarstva nōči. Od 21. listopada meseca do 20. prosinca se ne prikaže več solnce nad obzorjem ter vlada ta čas nepretrgoma nenavadno svetla „arktična noč“.

Čim više prideš od todi proti severnemu tečaju, tem dalje traja poletni dan, tem bolj se podaljšuje pozimska noč. Na pravem tečaju pa traja dan brez prenehljeja pol leta od pomladanskega do jesenskega enakonočja (pri nas) in drugo polovico leta vlada noč tudi nepretrgoma pol leta.

Ko se je Nansen v mestu Vardö prepričal, da je na ladiji Frami vse v pravem redu, da je preskrbljena z živežem in kurjavo za parnik, dal je vzdigniti mačka ali sidro ter je odplul

proti Novaji-Zemlji. In to svojo pot popisuje sam tako-le:

„Po noči pred 4. vel. srpanom l. 1893. je zapustila ladija Fram Ingorski preliv. Morje poleg severno-azijskega pobrežja še ni bilo dovelj otajano ter je ladija veliko trpela z odstranjevanjem ledú. V Kariškem morji smo zadeli na doslej nam neznani otok, in na poti naprej poleg sibirskega pobrežja proti predgorju Čeljuskinu smo našli še več novih otokov. Dne 15. kimovca smo dospeli do izliva sirske reke Oleneka, pa je bilo že prepozno iskati pristanišča, usidrati se in ondi na nas čakajoče sirske pse vzeti na ladijo, da bi nam saní vlačili po snegu in ledu. Če bi se bili namreč tukaj kaj mudili, utegnili bi bili zamuditi ugodno dobo pomorskega pretoka ter bi bili bržkone izgubili celo leto!

Mimo novo-sibirskega otočja veslajе smo rinili po prosto odprtem morju do 78 stopinj in 50 minut severne širine, in 133 stopinj pa 37 minut vshodne dolžine (od Greenwicha). Tukaj smo 22. kimovca l. 1893. priklenili ladijo Fram k velikanski ledeni planjavi s tem namenom, da ladija primrzne k plošči in da zamrzne v ledovju, da bi nas potem led nesel naprej po svojem tiru. In počasi nam je ledovje pehalo ladijo z morjem tekočo proti severu in severo-zahodu. Prav tako, samo prepočasno, se je led z ladijo vred gibal proti severu, kakor sem si domišljeval v svojem načrtu. Silovito stiskanje je trpela ladija Fram, a v tem oziru je bila kaj trdno zgrajena in prebila je vse sile.

Toplota po pokrajinah, kjer smo se vozili in hodili, zniževala se je močno in ostala celo zimo do kakih 52 in pol Celzijevih stopinj mrzlejša kakor zmrzujoča voda.“

Predno nadaljujemo Nansenovo poročilo, naj omenimo, da se doslej po vsem znanem arktičnem okrožju ni našel hujši mraz, kakor ga ima rusko mesto Verhojansk, ki leži ob reki Leni v severni Sibiriji. Julius Hann, vodja osrednjega avstrijskega meteorološkega zavoda na Dunaju, je po opaženih podatkih preračunal, da ima meseca prosinca v nekaterih letih poprek po 51.2 Celzijevih stopinj, v drugih letih tudi po 57.3 stop. mraza. Po zimi je tukaj meseca grudna, prosinca in svečana mraz, ki znaša —60 in še več Celz. stop. Med najhujšim mrazom pa se je v Verhojansku opazovalo tudi že po 70 Celzijevih stopinj. — Po takih in

Fridtjof Nansen.

jednakih pojavih sodijo meteorologi, da mraz ni na severnem tečaju najhujši, ampak v Verhojanskem.

„Med vsopotjo“, tako sporoča Nansen dalje, „je bilo vse moštvo na ladiji izvrstno zdravo. Tudi na kurdeju¹⁾,”

ki se zaradi nepripravne hrane silno rad pritakne popotnikom mrzlih pokrajin, ni zbolel nikdo. Čas nam je potekal prijetno. Vsak mojih tovarišev je storil natančno svojo dolžnost — in to z veseljem —: ne vem, da bi mogel dobiti boljših spremljevalcev za tako potovanje.

Na ladiji smo imeli mlin na veter; ta nam je gonil stroj, ki je delal elektriko; nabrali smo jo v akumulatorjih ter razsvetljevali z njo notranje prostore na Frami.

Kakor sem pričakoval, pluli smo proti severo-zahodu najhitreje po zimi in pomladi, po letu pa so nam nasproti pihajoči severni vetrovi zadržavali ladijo v njenem teku.

Dné 18. rožnika l. 1894. smo dospeli do 81. stopinje in 52 minut severne širine. Od tod pa nam je ledovje speháló ladijo zopet nekaj proti jugu. In šele dné 21. vinotoka smo prišli zopet više proti tečaju do 82. stopinje sev. širine. Na sveti večer smo stali ob 83 stopinji, nekaj dnij pozneje ob 83 stopinji 24'. — Tako blizu tečaja doslej ni stopila nobena noga človeška!²⁾

Začetkom prosinca l. 1895. je tičala Fram zamrznjena v pet sežnjev debelem ledu. In nad debele ledene stene se je nakopalo še toliko ledenih grud, da smo se bali, sedaj in sedaj bo ledovje, pritiskajoče od vseh strani, ladijo zasulo ali zmelo in potopilo. V taki nevarnosti smo iznosili iz ladije najpotrebnejše stvari in orodje, posebno pa hrano. Vse to smo nakopčili zunaj ladije na varni ledeni ploči, nekaj pa tudi zložili v čolne, ki smo jih že na led potegnili, predno nam je ladija tako globoko zamrznila. To je trpela ladija pod strašanskim stiskanjem, da so kar škripale in stokale stene! A k naši sreči je bila ladija zgrajena tako umetno

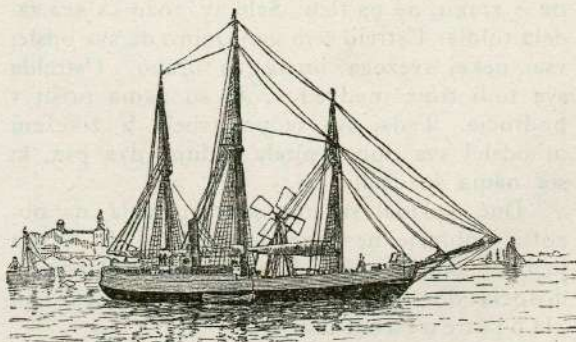
in močno, da jo najsilovitejše stiskanje ni moglo zdrobiti, pač pa jo je odkrhnilo od ledenih sten, na katere je bila primrznjena, ter jo počasi vzdignilo kvišku iz ledenega oklepa. In glejte, čisto nepoškodovana je stala sedaj vrh ledú! Ta izkušnja me je prepričala, da ledovje ne more nikdar pokvariti in uničiti moje ladije. — Odsihmal je pominulo nevarno stiskanje, in ledovje nas je tiralo z ladijo hitreje nego poprej proti severu.

Ko sem pozneje po tiru spoznaval, da naša Fram, ki je dospela daleč nad severno stran Franc-Jožefove dežele, ne bo mogla bolj približati se severnemu tečaju, sklenil sem zapustiti ladijo. Johansen je bil pri volji iti z menoj. Boljšega tovariša bi ne bil mogel dobiti, ako bi bil po svojem volil med moštvom. Vodstvo ekspedicije na Frami pa sem izročil kapitanu Sverdrupu. Toliko zaupanja imam v Sverdrupovo voditeljsko sposobnost in v njegovo zmožnost in čvrstost v premagovanju vsakaterih ovir in težav, da me ni strah, da bi ne rešil vsega moštva tudi v tistem najnevarnejšem naključju, ko bi se imela pogubiti ladija Fram.

Dné 3. sušca l. 1895. smo dospeli še na ladiji do 84° 4' severne širine. Z Johansonom pa sva dné 14. sušca zapustila ladijo Fram kakih pet zemljepisnih minut nižje pod vshodno dolžino 102° 27' štetih od zvezdarnice v Greenwichu.

Moj in Johansenov namen je bil preiskovati okolico dalje tje gori proti severu, približati se kolikor le možno severnemu tečaju, potem pa vrniti se čez Franc-Jožefovo deželo k Spitzbergiji, kjer sva se trdno zanašala, da dobiva kako ladijo, katera naju prepelje domov.

S seboj sva vodila 28 psov in tri sani. Zase sva bila preskrbljena s hrano za sto dnij, za pse pa le za trideset dnij. Led se je gibal počasi. Dné 22. sušca sva dospela do severne širine 85° 10' in dné 29. do 85° 30'. Ko bi se ledovje pod nogami ne bilo gibalo proti

Ladija Fram.

¹⁾ Kurdej (škorbut) je bolezen, ki nastane najrajši na morju in se kaže v ustih na oteklem in gnijočem mesu okoli zob.

²⁾ Pač Lockwood l. 1882, ki je tudi prišel do 83° 24'.

jugu, s svojo neutrudljivo hojo bi bila v tem času prišla dokaj bliže tečaja.

Čimdalje bolj se je drobil led, od gibanja in stiskanja pa so se delali kupi iz ledenih skrilih. Tedaj sva morala nepretegoma truditi se s psi, da sva prepeljevala sani čez kupe ledú.

Zastonj sva se tolažila, da skoro zadeneva na gladek led; nasprotno: ledovje je bilo bolj in bolj grudovnato; tako težko je bilo potovanje, da nisva mogla vleči sanij dalje proti severu. In zapustila sva dné 7. malega travna sani (86° 14' sev. širine) ter puskusila na krpljah priti do višjih severnih krajev, a prepričala sva se, da tudi peš ni moči naprej, zakaj od te do one strani obzorja je bilo vse površje ledú, kakor bi ga bili krti razrili in posuli z velikanskimi krtinami, ali kakor bi bilo morje zamrznilo v tistem trenutku, ko je zagnalo najvišje kipeče valove.

Zadnje tri tedne je ostal mráz vedno pri jedni meri; temperatura je znašala 40 Celzijevih stopinj pod zmrzujočo vodo (−40° C). Tak mráz nama je bil zaradi najine nekaj prelahne volnate obleke precèj hud; kožuhov pa zaradi prevelike teže nisva vzela s seboj.

Sušca meseca sva štela med najhujšim mrazom −45° C in pri največji toploti +20° C.

Na vsej poti nisva zagledala ne otoka ne dežele.

Dné 8. mal travna l. 1895. sva se obrnila na južno stran proti Franc-Jožefovi deželi, štiri dni pozneje pa so mi ure (časomeri — kronometri) obstale. Ker niso šle ure, ki so sicer vedno kazale, koliko je ura v Greenwichu, delalo mi je nepremagljive težave pri določevanju kraja, na katerem sva stala.

Čim dalje sva prišla proti jugu, tem bolj sva zadevala na razpoke v ledu, s tem večjimi težavami sva se mučila na poti. Pri vseh teh nadlogah se je sneg še toliko zmečil, da so se globoko vanj vdirale krplje, sani in psi. In hrana je pohajala za naju in za pse. Nekaj psov sva morala poklati, da so drugi živeli ob njih mesu. Živali pa ni bilo nikjer nobene ne v zraku, ne na tleh. Šele 22. rožnika sva zadela tulnja. Ustrelil sem ga. Dobro da sva odslej vsaj nekaj svežega imela za hrano. Ustrelila sva tudi troje medvedov, ki so nama prišli v področje. Tedaj sva se preskrbela z živežem in odslej sva dobro pitala zadnja dva psa, ki sta nama še ostala.

Dné 24. mal. srpana sva zagledala na obzorju pobrežje neznane dežele. Pot do tje pa je bila tako težavna, da sva šele 6. vel. srpana dospela do treh otokov. Imenoval sem jih „Hoittenland“.

Poleg teh otokov sva se obrnila po otajanem prostem morju proti večeru. In 12. ve-

likega srpana sva našla razprostrto deželo. Mislila sva, da sva zadela na neznano zahodno pobrežje Franc-Jožefove dežele, a motilo naju je to, da se najina zemljepisna mera nikakor ni vjemala s Payerjevo mapo.

Od todi proti jugu gredé sva zadela dné 26. vel. srpana na drugo deželo (81° 12' severne širine in 56° vshodne dölžine) in ta kraj sva si izvolila za prezimovanje, zakaj prepozno je že bilo iti naprej na dolgo pot proti Spitzbergiji.

In pripravljala sva se z vso marljivostjo za zimo. Za hrano sva postrelila nekaj medvedov in za kurjavo nekaj mrožev. Postavila sva si kolibo iz kamenja, prsti in mahú; pokrila sva jo z mroževimi kožami. S tolščo sva kuhala, svetila in kurila. Živela sva ob medvedovem mesu in tolšči. Postelje sva si naredila iz medvedovih kož. Zima je potekala jako dobro, izvrstno je bilo najino zdravje.¹⁾ Spala sva skoro nepretegoma in se kaj malo izprehajala po okolici. V kolibi sva imela vedno toliko gorkote, da ni zmrzovala voda.

Naposled pride pomlad l. 1896., in na gorkem solncu se otaja morje na južni in na jugo-zapadni strani. Vse je kazalo, da po tiru ledenih skrilih prideva najhitreje do Spitzbergije. Za pot med ljudi sva si sešila nekaj obleke, za hrano sva vzela s seboj surovega medvedjega mesá in tolšče. Med potjo sva pričakovala kaj lovskega plena. Dné 19. vel. travna l. 1896. sva bila pripravljena na pot in 23. vel. travna sva zadela na prostrano morje (81° 5' sev. širine). Tukaj naju je ujel tak pomorski vihar, da nisva mogla naprej. Pod krajem 81° sev. širine sva zagledala proti večeru ležečo veliko deželo in odprto morje proti severno-zahodni strani. Ker pa nama ni kazalo hoditi na severno stran, sva si izvolila pot po neznanem zamrznjenem prelivu proti jugu in dné 1. rožnika sva prišla na južni strani dežele zopet do odprtega morja. In veslala sva poleg zahodnega pobrežja z namenom, da odrineva na koncu dežele na večerno-južno stran proti Spitzbergiji. A zadržalo naju je veselo naključje: 18. dan rožnika sva zadela nenadoma skupaj z Jacksonovo ekspedicijo. Šele zadnje dni, ko sva ob južnem pobrežju hodé zaslišala pasje lajanje in drugi dan tudi streljanje, sva slutila, da mora tukaj bivati kak človek. Iskal sem tedaj, in ko najdem poslopje in se približam, mislili so Jacksonovi tovariši skozi okna gledé, da sem kak ponebrečenec, ki si je rešil življenje iz razbite ladje.

¹⁾ Mimogredé naj omenimo, da je Nansenova koliba stala le 70 milj od Jacksonovega stanovanja, ki je tudi s svojo ekspedicijo prebil to zimo na Franc-Jožefovi zemlji, a nič nista vedela drug za drugega.

Kaj gostoljubno je naju sprejel Jackson v svojem stanovanju. Sedaj sva zvedela, da smo na Franc-Jožefovi deželi — in da me je med potjo motila napočna Payerjeva mapa.

In vsi skupaj smo se dné 7. vel. srpana l. 1896. ločili od Franc-Jožefove dežele na ladiji 'Windward'. Hvala sposobnosti kapitana Browna, ki je varno vodil svojo ladijo med ledovjem! Pripluli smo hitro in veselo do mesteca Vardö.

Proti poldnevu dné 18. vel. srpana sta Frithjof Nansen in Hjalmar Johansen dospela do mesta Hamerfesta v Norvegiji. Prebivalstvo, ki je po telegramu zvedelo, da se približujeta na srečnem potovanju nazaj gredé, sprejelo ju je z nepopisnim veseljem.

Čitatelja mika, da bi zvedel, kako se je godilo ladiji 'Fram', odkar jo je zapustil Nansen. To bomo povedali v enem izmed poznejših poglavij.

Anglež Jackson je bil vodja ekspedicije, ki je prezimovala na Franc-Jožefovi deželi, in kapitan Brown je bil poslan za njim, da mu pripelje z ladijo 'Windward' potrebnega živeža. Jackson piše sam o svojem podjetju in pravi: „Moja naloga je bila natanko preiskati vso Franc-Jožefovo deželo in narisati nje mape z okolico vred. Da bi šel dalje proti severu, do tega mi ni bilo toliko. Potemtakem sem med zadnjim letom preiskoval posebno zahodne strani te neznane dežele in izdelal sem si večinoma mape opazovanih krajev.“

Ko nas je l. 1895. ladija 'Windward' posadila na nepoznana tla te dežele, smo ne dolgo potem s čolničkom 'Mary Harmsworth' šli preiskovat severno-zahodne pokrajine. Na tem potovanju, ki je trajalo več mesecev, smo našli doslej neznan kos sveta, ležeč na severni strani Franc-Jožefove dežele. Posebno nas je ondi zanimalo prekrasno predgorje, od vrha do tal pokrito z ledom. Temu lepemu predgorju sem dal ime: 'Kap Mary Harmsworth'. Z največjim naporom smo mu prišli do podnožja, zakaj pokriva mu ga velikanski zasip ledú. Pa še nekaj drugega nas je zadrževalo, ne samo led. Vzdignil se je grozen vihar, ki nas je podpisal s snegom in kopičil povezni led krog nas, kakor bi nas hotel zadušiti.

In daleč gori nad 'Cambridge-bai' smo nalleteli na drugo predgorje s prelepimi fjordi. Temu sem dal ime 'Frithjof Nansen'. Tukaj ni manjkalo dosti, pa bi bili izgubili svoj čolniček; vihar mu je odtrgal mačka, pa ga treščil ob robati led s tako silo, da mu je na strani vsekal luknjo, katero smo komaj zamašili.

Vse skupaj je bil ta naš izlet sila utrudljiv, a bil je vreden truda, zakaj poplačal nas je z

odkritjem imenitnega sveta in z znanstvenimi zbirkami.

Zadnja pomlad je bila tukaj kaj prijetna; po suhem in po morju se je dalo potovati semtertje in tega je bilo neobhodno potreba mojemu naklepu, če ne bi ne bil mogel narisati v mapi dežele, kakoršna je po notranjščini in po primorju.“

Če se Parižanom posreči, da se pred razstavo „fin de siècle“ l. 1900. zvrši po načrtu geografa Reclusa orjaška zemeljska krogla, bodo obiskovalci razstave gledali in občudovali na njej Franc-Jožefovo deželo in druge severne krajine po Jacksonovih načrtih. Po obsežku bo merila ta krogla sto metrov. Visoka bo tako kakor dve petnadstropni hiši druga na drugo postavljeni. Na tem globusu se bodo videle vse višje gore in široke doline, vse ravnine in planine tako natanko, kakor bi jih videl človek po višavah nad njimi po zraku plavajoč. — In v sredi tega orjaškega globusa mislijo napraviti drugega manjšega s hodiščem. Po tem hodišču se bo v dobri uri prišlo krog in krog in ogledovalec na tej poti bo mimogredé ogledoval vse kraje zemeljskega površja, kakor jih ogleduje pravi potovalec, ki roma krog in krog sveta.

VI. Nansen in učenjaki.

Zanima pač potrpežljive čitatelje zvedeti, kako sodijo učenjaki in njih društva o Nansenovem poročilu in kake koristi pričakujejo od njegove ekspedicije.

Zemljepisno društvo v Londonu, „Royal geographical Society“, ki je podarilo Nansenovemu podjetju 5600 norv. kron, prideva srečnemu izidu največji pomen. To društvo ugovarja mislim, ki se razširjajo med svetom, da bi Nansenovo podjetje bilo izpodletelo, ker se mu ni posrečilo, da bi bil došel do severnega tečaja. V resnici je prodril više proti tečaju kakor kdor si bodi pred njim. On se je tečaju približal do kakih 56 milj. torej nad 42 milj bolj, nego ameriška ekspedicija l. 1893., ki je pred Nansenom prišla na ladiji 'Jeannette' najbliže tečaja. Nansen je dokazal s svojim merjenjem globokosti morja, da je morje tem globočje — ne pa plitvejše, kakor smo doslej mislili —, čim bliže se pride proti tečaju. Dalje trdi društvo, da se je uresničilo Nansenovo pričakovanje, da je ob primorju severne Sibirije morski tok, kateri se vleče od ondod čez tečajne pokrajine proti Grenlandiji.

Temu nasproti pa se glasi sporočilo Nansenovega spremljevalca poročnika H. Johana. V pismu do grajščaka H. Latsena v Skieni kaj mično opisuje dogodke na svojem

severnem potovanju. „Na ladiji ‚Fram‘ se nam je jako izvrstno godilo“, piše Johansen. „Čeprav smo bili daleč od vsega živega sveta, ograjeni s pustim in razritim ledom in veliko veliko milj od varnega pristanišča, vendar se najhujšega stiskanja med ledom nismo bali, odkar se je pokazalo, da najsilovitejši stisk ladiji ‚Frami‘ ne stori nobene škode, pač pa jo izpahne iz nevarnih klešč, vzdigne jo kvišku in posadi vrh ledú. ‚Fram‘ je naše varno pribežališče. Jesti in piti je toliko, da si več želeli ne moremo. Obleke in gorke kajute nam tudi ne manjka. Prav prostega se čutim, in brez vseh težav kakor malokdaj v svojem življenju. Morda je bilo pohajkujočemu medvedu dolgčas, da se je prikazal in pri nas oddal svojo posetnico. Dobro došel! smo ga pozdravili in ubili. Siti in naveličavši se vsakdanjega ‚konserviranega‘ mesa, smo si oblizovali prste po njegovem slastnem mesu.

Odkar pa sva z Nansenom zapustila zamrzlo ladijo ‚Fram‘, sva se — čeprav preskrbljena z vsemi potrebščinami — vendar tako borila z ledenimi skrilimi, da ni dopovedati. A človek more več pretrpeti kakor bi kdo mislil. Nikdar ne pozabim tistega naključja, ko sem se nekega dne skozi luknjo med skrilimi (ob mrazu -40°C) udrl v morje do pasú! Kdor take kopelji ni poskusil, ne verjame, kaka slast mi je bila planiti v preprosto, iz medvedove kožuhovine sešito vrečo. Brez bridke ure torej ni bilo moje radovanje na ‚Frami‘.

Dokler smo se na ladiji pehali med ledovjem, bili so nam jako v korist vetrovi, ki so véli proti severo-zahodu. Ti redni vetrovi, ki zaslužijo ime: ‚polarni pasati‘¹⁾, poganjajo silovito ledovje od vshodne Sibirije proti Grenlandiji.

Rednega morskega toka proti tečajni pokrajini pa nikjer ni bilo opazovati.“

Ta izjava odkritosrčnega Nansenovega spremljevalca nasprotuje popolnoma Nansenovim mislim in njegovim besedam. Kaj je res?

Kaj pa pravi o Nansenu Payer, naš zvedeni popotovalec po severnih pokrajinah, ki je z Weyprechtom vred odkril Franc-Jožefovo otočje?

Še ni potihnil prvi silni vrišč zaradi srečne vrnitve Nansenove v domovino, že je objavil J. Payer na posebno vprašanje svojo misel o vrednosti Nansenove ekspedicije.

Na tako vprašanje je Payer odgovoril po telegrafu kratko in odločno: „Nansenova ekspe-

dicija se je zvršila z uspehom; prekosil je vsa dosedanja podjetja.“

In pozneje je pismeno pristavil:

„Jackson je imel priliko odstraniti pogrške, ki so se mi pripetili pri načrtu Franc-Jožefove dežele. Veseli me, da je popravil s tem moje delo, s katerim sem se ondu pečal premalo časa in brez potrebnih pripomočkov.

Franc-Jožefova dežela, razkosana na skupino otokov, je menda tako velika kakor češka kronovina. Ako ne poznaš kake dežele, pa jo vendar hočeš načrtati po nekolikem ogledovanju, ne smeš se nadejati, da bo načrt popoln. Nekaj, kar je prišlo pred oko, posebno, če zlezeš na kako goro, boš prav narisal; česar pa nisi ne ogledal ne premeril, to boš narisal le po dozdevanju in približno. Torej razumete, zakaj nobeden najdnik arktičnih pokrajin ni s prvim načrtom zadel prave podobe odkrite dežele. Poznejši popotniki so zboljševali prvi načrt in drugi za njimi popravljali, dokler ni prišla prava slika na dan. Te pomanjkljivosti sem se kaj dobro zavedal¹⁾ ter sem v svojem potopisu o ‚avstrijsko-madžarski severno-tečajni ekspediciji‘ nalašč razglasil svojo mapo za plitvo.“

Tako govori pismo Payerjevo o zemljepisnih pridobitvah Nansenovih. Obrodila pa je ta ekspedicija še marsikaj za druge vede.

Profesor Henrik Mohn, vodja meteorološkega zavoda v Kristijaniji, je takoj med povrnitvijo govoril sam z Nansenom v mestu Vardö ter ga izpraševal o vednostnih posledicah. — Povedal mu je, da je v severnem oddelku morja „Kara“ naletel na nov otok in več drugih otokov ležečih poleg sibirskega pobrežja na oni strani „Oleneka“.

Dalje sporoča Mohn: „Druga in sicer zoološka pozvedba je ta, da so ob tiru, po katerem gré led, nahajali po bližnjih krajih bele medvede in morske pse, mrože pa le poleg obrežij. Proti zgornjemu koncu svoje severne poti pa ni bilo videti živali ne na tleh ne v ozračju. Po velikih globočinah morja ni bilo najti nič živega — nobenega organizma. — Ta pozvedba je imenitna, ker nam podira dosedanja teorijo, da živalski organizmi izvirajo iz najvišjih severnih pokrajin.“

Mnogokrat so Nansen in tovariši opazovali krasne prikazni „severnega sija“, a skoro vedno v mraku in nikdar pri tleh v spodnjem obzorju, temveč vselej v velikih višavah.

¹⁾ Vzrok temu, da Nansen in njegov spremljevalec Johansen, predno sta 18. rožnika l. 1896. naletela na Jacksonovo ekspedicijo, nista prav vedela, na katerem zemeljskem kraju sta, ni bila le nenatančnost Payerjeve mape, temveč — in sicer največ — njune ure, ki so stale. Od kodi to, nam morebiti razloži Palisa, predno končamo vse poročilo.

¹⁾ Pasati se imenujejo vetrovi v gorkem pasu, ki vejejo od vshoda proti zahodu skoro stalno. Pasata sta prav za prav dva; med njima so „kalme“ ali brezvetrni kraji.

„Obogatil je — kakor pravi Mohn — Nansen tudi vednost o morskih razmerah. Na oni strani novosibirskega otočja je našel Nansen razprostrto, doslej skoro neznano morje, ki ima pod seboj grozne globočine do 3800 m in črez. Najznamenitejša posebnost tega morja pa je ta, da je njegova toplota v globočini kakih 200 m po -1.5°C . To je gorkota zmrzujoče slane morske vode. Niže pod gladino v večjih globočinah ima pa morje gorkoto kakor zmrzajoča sladka voda (0°C). V velikih globočinah se nahaja pvsodi gorkota $+0.5^{\circ}\text{C}$.

Kako pa in od kod pritakajo te gorke vode v globočine morja okrog tečaja, to nam razjasni prihodnje preiskovanje.

Morski pretok po ledenem morju okrog tečaja se je odkril Nansenu, kakor si ga je domišljeval poprej. Tir tega pretoka pa se je obračal po vetrovih (!), po zimi je večinoma meril proti severu ali proti severo-zahodu, — po letu pa včasih ravno narobe. Ko sta Nansen in Johansen zapustila (pod 84° severne širine) ladijo Fram, poganjal jo je pravi tir, kakor si ga je bilo želeli, proti odprtemu morju med Grenlandijo in Spitzbergijo.“

Preudarjajoči čitatelj morda z nami vred povprašuje, ali to Mohnovo poročilo ustnega pogovora z Nansenom nima v sebi nekega protislovja: Nansen trdi, da se je vozil po domišljenem morskem pretoku, zraven pa resnično ljubno priznava, da vetrovi obračajo tir tega pretoka. Tedaj je le resnica, kar Johansen piše,

da povzročujejo tir vetrovi, ne pa morski pretoki. I. Payer je imel menda pomorske razmere v mislih, ko je ob nekem poznejšem razgovoru odsvetoval prihodnjim ekspedicijam zanašati se na pretoke po zamrzlem severnem morju. To je, méni Payer, kaj negotovo sredstvo; še več, to utegnejo biti spone in klešče, v katere se ujame ladija, zakaj če pretok zamrzne, obtiči ladija kdo vé koliko časa na tistem kraju v ledenih kleščah. S takim prepahovanjem med ledovjem, do katerega nima človeška volja nobene moči, ne dá se doseči nič gotovega, in kar se doseže, doseže se po goli naključbi.

Več pomena in važnosti za hojo proti tečaju ima vožnja s psi na sanéh ali v zrakoplovu po ozračju, ko bi le bilo možno uravnavati njegov tir. A potovalcu z zrakoplovom uide marsikatera vednostna pozvedba, ki gre na dobiček popotniku po tleh. Iz višav ni mōči ogledovati, kakšno je rastlinstvo, kakšno živalstvo, tudi ne meriti globočine morja, ne opazovati njegovih pretokov, njegove toplote in njegovih organizmov. Vse to gre zrakoplovcu v izgubo. Pa še več. V izgubo gre tudi vse drugo opazovanje, kateremu je treba za ogledovanje in merjenje mirno stoječih aparatov. V zibljajočih neškah pod plavajočim balonom je malokdaj kaj mirú, in kadar bi ga bilo najbolj potreba, tedaj ga ni.

Pač pa raba tistih aparatov, s katerimi se določuje kraj svetá, na katerem je kdo, ne dela tudi v nemirnem zrakoplovu nobene težave, n. pr. kronometrov, sekstantov. (Dalje)

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Slov. Matice“ za l. 1896.

Ant. Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. III. zvezek. Obsega 1. Smrt. Epsko-lirske slike. Zložil Anton Funtek. 2. Ljubzen in rodoljubje. Povest. Spisal Fr. Govékar.

Približno tako kakor „Luči“ v prozi, razkazal je taisti pesnik tu v lepo vezani besedi razne pojave neizogibne „Smrti“. Grozne slike so tukaj vmes, najobupnejši prizor je v „Kugi“ tak-le:

V cerkvi pesem sveta se oglašá —
Niti v cerkvi Smrt ne prizanaša.
Ha, tedaj ni tu nas Bog ne reši?
Pa razkošje grozo nam uteši!
Kaj bi v cerkvi klanjali koleno?
V krčmi teče vino zlatopeno,
Vino samo nam podá utéhe,
Pijmo, pijmo in zábimo grehe!

A tudi jako tolažilne slike se nahajajo v tej smrtni zbirki. Konec zemlje si domneva pesnik leden, in v lesenem bivališču pod slamnato streho

poslednja dva človeka, zopet Adama in Evo, s katerima mine tudi „Smrt“. Človeškega duha — Ahasvera — pred božjim stolom kaže pesnik še (milost) prosečega, in doseže jo z nekako vesoljno odvezo iz ust božjih, tako, da je konec vsega človeštva v nebesih vekomaj pri Bogu. Gledé na prosto voljo človekovo je to gotovo preoptimistično in z božjo pravico in častjo neskladno, ko bi vsi ljudje, najnedolžnejši in najzlobnejši, našli slednjič taisto jednako plačilo.

Če je pa že to vsekako preveč „svobodomiselnost“, kaj pa porečemo šele o naslednji povesti? Ravno z ozirom na to povest smemo najlože zapisati v svoji oceni, da tej zbirki nedostajata odi: „Smrt — v dvoboju“ in „Smrt — samomorilčeva“.

Ko je l. 1894. izšel prvi zvezek te knjižnice s kratkim in dovolj značilnim življenjepisom pokojnega ustanovnika iz peresa prof. Levca, nismo se mogli otresti nekega pomisleka zastran dostavka v ustanovnem pismu, da naj bodo te knjige pisane „na podlagi katoliške vere, toda v svobodo-

Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

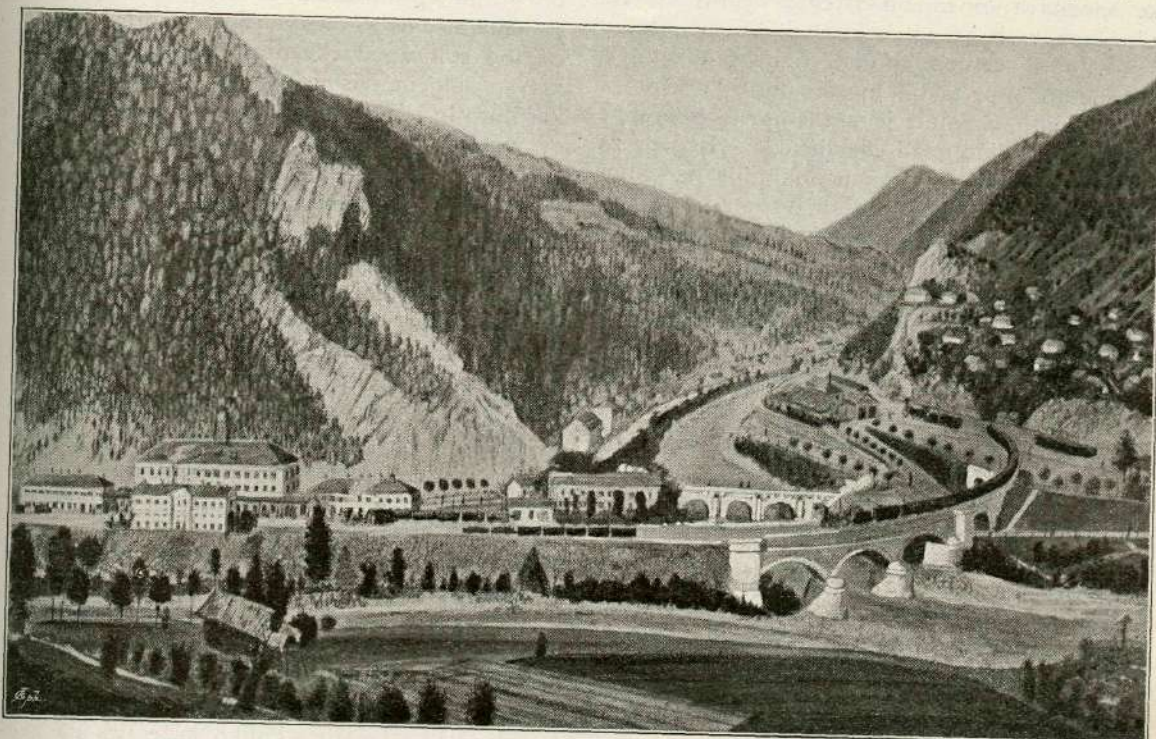
VII. Kje na svetu stoji popotnik?

No, kako si pa določuje zemljepisno lego svojega kraja ali kako se 'orientira' popotnik?

Ko je Nansen s svojim tovarišem Johansenom s sanmi in psi potoval nazaj (od 86. stopinje zemeljske širine) proti Franc-Jožefovi deželi, so mu 12. mal. travna leta 1895. obstale ure ter nista več mogla določiti svojega kraja,

manjkalo jima je sredstva, s katerim se poišče zemljepisna lega, posebno dolžina kraja. Ta nezgoda pa se jima je pripetila zato, ker sta moža, utrujena od težav in nadlog, pozabila ob pravem času naviti svoje kronometre.

Zaradi te nesreče nista mogla dné 6. vel. srpana, ko sta dospela do neke dežele, dosti natanko določiti kraja, na katerem sta bila. V tem naključju je vzrok, da Nansen — po spo-

Zidani most ob južni železnici.

ročilu Jacksonovem — ni vedel, ali je na Franc-Jožefovi deželi, ali ne. Ta negotovost torej ne izvira iz površnosti Payerjeve mape.

O težavi in negotovosti, ki je zadela Nansena in Johansena vsled prenehanja ur, govori Palisa, astronomski adjunkt na vseučiliški zvezdarnici na Dunaju. On pravi: „Moje poročilo velja tistim, ki se čudijo nad tem, da je Nansen, odkar so mu prenehali kronometri, izgubil vso gotovost in vednost, na katerem kraju na zemlji da stoji.

Kdor hoče razumeti Nansenovo zadrego, ta mora poznati pripomočke, s katerimi se popotnik orientira po neznanih vnanjih pokrajinah, posebno med potjo po severnih deželah.

Morebiti poreče kdo: Če ni vedel, kako so obrnjene v ondašnjem kraju strani sveta, zakaj pa ni porabil kompasa ali magnetne igle? Ako se doma zaidem v razprostrtem lesu, ki nima konca ne kraja, nam tudi pomaga kompas. Magnetna igla molí proti severo-zahodu, rep pa molí proti jugo-vshodu. Ko vem, kje leži severna, kje južna stran, vem v najgostejšem in najtemnejšem gozdu kam se obrniti, da grem proti domu. Zakaj bi se ne godilo ob ledenem severu tako?

Kompas že nekaj pomaga, tega ni tajiti, a v visokih severnih pokrajinah bi utegnil zapeljati popotnika, ko bi ga ne primerjal z nebnimi zvezdoslovnimi pojavi. Zakaj? Zato ker kompas

ne kaže po vseh krajih sveta proti severni strani sveta, temveč tudi vstran; in kako ti kaže po tečajnem okrožju, tega še ni živa duša opazovala ter se ondu ni zanašati na magnetno iglo.

Kapitan Ross je našel med otoki severne Amerike otok „Melvil“, na katerem se magnetna igla postavi na glavo. In če bi popotnik dalje hodil krog melvilskega otoka, izpreminjevala bi magnetna igla svojo smer; vrtela bi se s popotnikom vred krog otoka kakor mačka krog skleda vroče kaše; kazala bi proti melvilskemu otoku z onim koncem, ki pri nas kaže proti severu. Čim dalje od otoka Melvila potuješ po arktičnih pokrajinah, tem manj natanko se spoznava omenjeno vrtenje, čeprav se igla obrača z vseh krajev proti melvilskemu otoku.

Kdor bi si hotel pomagati na potovanju z magnetno iglo, ta bi moral nositi v žepu s seboj mapo, v kateri je zaznamovan pokrajine magnetni „odklon“ ali „deklinacija“. Ker pa za severne premalo preiskane pokrajine ni še nobene magnetne mape, mora popotnik sedaj pa sedaj primerjati smer magnetne igle z nebnimi zvezdoslovnimi prikazki.

Pred vsem drugim je treba zvezdoslovno opazovati nebo, če hoče popotnik spoznati krajevno lego.

Kako se torej določuje zemljepisna lega kraja, to je poglavitno vprašanje, kateremu se potovalec po neznanih severnih pokrajinah ne more ogniti.

Zemljepisna lega se določuje na svetu in na mapi ali zemljevidu z zemljepisno širino in dolžino.

Zemljepisna širina je oddaljenost kraja od ekvatorja ali ravnika proti tečaju merjena po kotnih stopinjah poleg poldnevnik ali meridijana. Zemljepisna dolžina pa je oddaljenost kraja od zvezdarnice v Greenwichu merjena po kotnih stopinjah poleg vsporednika.“

A kaj bi se mudili toliko pri prvotnih zemljepisnih pojmi; vedoželjni čitatelji nas vprašajo o sredstvih, s katerimi se med potovanjem določuje zemljepisna širina in dolžina. Torej naj nadaljuje Palisa.

„Oboje: širina in dolžina se določuje najpriložnejše z opazovanjem in merjenjem solnčne višine.

Če položiš srednji prst svoje roke na vodoravno mizo in če nadenj vzdigneš kazalec toliko, da ti opoldne, ko je solnce najvišje, kaže na solnce, tedaj ti kaže kót med prstoma visokost solнца.

Priložneje je meriti ta kót s šestilom ali s „sekstantom“, pa tudi s teodolitom. — Kronometer ti pové, kdaj je poldne.

Na morju se rabi sekstant pri merjenju solnčne višine nad obzorjem. Majanje in oma-

hovanje ladije ne škoduje prav nič temu merjenju, zakaj vsak giblje, ki premakne obzorje, premakne ravno toliko tudi solnce, zato se ne izpremeni kót med obzorjem in solncem. In ta kót — zmerjen o poldne — je visokost solнца, ki jo iščeš in zveš po stopinjah načrtanih po oboku.

Na suhem, kjer ni tako ravnega obzorja, kakoršno imaš na morju, vliješ v plitvo skledo vode ali pa živega srebra. V vodi vidiš podobo solнца. Če tedaj premeriš s sekstantom kót med solncem in njegovo podobo, pa imaš podvojeno višino solнца.

Sedaj, ko poznaš solnčno višino, najdeš hitro zemljepisno širino, če imaš pri sebi zvezdoslovni koledar, v njem najdeš namreč tedanji odklon solнца od ekvatorja. In tega postaviš zraven solnčne višine v znano enačbo, pa kar hitro in lahko preračuniš zemljepisno širino.

Pri natančni določbi zemeljske širine je treba dobre ure, ki jo imenujemo kronometer, zato, da ti pové, kdaj je poldne ali kdaj stoji solnce najvišje nad obzorjem. Primeroma se pa pozvé širina tudi brez ure, če ogledovalec zasleduje solnce nekaj dni zapored ter premeri dotično višino, kadar se mu zdi, da je solnce najvišje. Kar bo danes pogrešil, bo jutri popravil, pa ima poprek zaželeno širino brez ure.

Zvezdoslovci in fiziki pa poznajo tudi drug način za pozvedbo zemljepisne širine, pri katerem ni treba nobene ure. Širina se dá namreč tudi preračunati iz opazovane višine stalnih zvezd. A tega načina Nansen ni rabil, ker je imel na dotični poti po tečajnem okrožju neprenehoma dan.

Dosti težavnejše je določevanje zemljepisne dolžine; do te namreč ne prideš, če nimaš zraven sekstanta ali teodolita tudi dobrega kronometra. Natančna ura namreč opazovalcu in pozvedovalcu naznanja, koliko kaže ura na zvezdarnici v Greenwichu. Ko so Nansenu ure obstale, zmanjkalo mu je poglavitnega pripomočka k določbi zemljepisne dolžine, zato ni mogel določiti, koliko zemljepisnih stopinj daleč je poleg vsporednika do Greenwichovega meridijana. Kdor pa ima na poti pri sebi natančen kronometer, ki mu pové, koliko je ura v Greenwichu, in kdor ima tudi drugo uro, ki mu kaže krajni čas, spozna, primerjaje ju, koliko ur gresta narazen. Kolikor ur imata razločka, tolikokrat po petnajst zemljepisnih stopinj meri zemljepisna dolžina njegovega kraja. Solnce hodi namreč od njegovega kraja do Greenwicha toliko ur, kolikorkrat petnajst zemljepisnih stopinj je med tema dvema krajema.

Odkar so prenehali kronometri, manjkalo je Nansenu neobhodno potrebne Greenwi-

škega časa ter je bil v taki grozoviti zadregi gledé na vprašanje: „Kje stoji na svetu?“ — v taki zadregi pravim, da se je čuditi, kako se mu je vendar posrečilo, da jo je zadel na Franc-Jožefovo deželo.

Misli si, potrpežljivi čitatelj, da stojiš z Nansenom na severnem tečaju. Ondi traja noč pol leta, pol leta pa dan. H koncu zime, ko se

nam bliža solnce, približuje se tudi severnemu tečaju, zapušča pa pokrajine južnega tečaja. Dné 21. sušca, ko sta pri nas dan in noč jednako dolga, pokaže se solnce severnemu tečaju toliko, da je vidiš nad obzorjem ti, ki stojiš na tečaju. In odslej ne zaide pol leta več, temveč više in više se vzdiguje nad obzorjem, dokler ne pride 21. ali 22. rožnika na nebu do sto-

Pozdrav Nansenove ladije v tromsöskem pristanišču.

pinje $23^{\circ} 28'$. Tedaj doseže solnce svojo največjo višino nad obzorjem in odslej se pomika nazaj, od koder je prišlo, bolj in bolj se bliža obzorju, dokler se ne skrije pod njim za pol leta dné 21. kimovca.

Na tečaju se višina solnca ne izpreminja tako vidno med dnem kakor pri nas od jutra do večera, izpreminja se le z deklinacijo ali s solničnim odhajanjem in prihajanjem. Ti, ki

stojiš na tečaju in ki se oziraš po okolici, nimaš pred seboj naših navadnih štirih strani sveta. Kamor se ozreš po obzorju, povsod gledaš proti jugu. Kako se hočeš torej orijentirati ali zavedati se, kje so tukaj razne strani sveta? Kako zveš, kje leži proti jugu tista dežela, proti kateri misliš iti? No, naj ti pa povem, kako. Če imaš pri sebi kronometer, katerega si doma uredil natanko po Greenwiškem času, uteg-

nem ti pomagati, drugače ne. Imaš ga, praviš, in kaže ti, koliko je ura v Greenwichu. Sedaj pa le dobro pazi, kdaj ti tvoj kronometer kaže poldne. Prav ob istem trenutku je tudi v Greenwichu poldne; torej stoji solnce v tistem trenutku v Greenwiškem meridianu — z drugimi besedami: Kjer stoji solnce, ko kronometer po Greenwiškem času kaže poldne, ondi stoji Greenwich.

Sedaj pa, ko veš, kje je Greenwich in veš po zvezdah, kam se vrti zemlja, pa lahko določiš, kje leže druge dežele. In da ti dopovem: to, kar tukaj na tečaju velja, to velja primeroma tudi za bližnje tečajno okrožje.

Dokler je Nansenova po Greenwichu urejena ura šla, pozvedoval je Nansen brez težave z njeno pomočjo, kje je Greenwich ter se je sploh hitro orientiral. Od tistega trenutka naprej pa, ko so mu prenehale ure, bil je brez pravega sredstva slično potovalcu po puščavi, ki je izgubil pravo stezo, katera vodi proti rešilni oazi.

Veselim se torej, da se je vzlic takim zadržkam vendar-le posrečilo Nansenu rešiti se nazaj v domovino.“

Tako smo se sedaj, ko spremljamo Nansena po severnih pokrajinah, nekoliko pomudili tudi pri znanstvenem vprašanju.

Pa ne le Nansen, tudi njegova ladija Fram, katero je 14. sušca leta 1895. prepustil vodstvu kapitana Otto Sverdrupa, dospela je srečno nazaj.

Izpolnile so se Nansenove misli, katere so mu dale povod zapustiti ladijo z Johansenom in prodirati v višje severne kraje, misli pravim, da pomorski tok ladije ne pripelje tako blizu tečaja, kakor bi si želel, temveč, da se ladija nad Franc-Jožefovo deželo obrne nazaj na južno stran tako, da pride v morje med Spitzbergijo in Grenlandijo. In res je ladija Fram zadela nazaj gredé na danski otok Amsterdam, ki leži na skrajni severno-zahodni strani Spitzbergije. In ondi je zadela skupaj z Andréjevo ekspedicijo. Veselje snidenja pa je bila kapljica bridkih skrbi, kaj se je neki zgodilo z Nansenom in Johansenom, ki ju ni bilo na ladiji, — saj tudi še ni bilo nobenega poročila o njuni srečni vrnitvi. Še večje veselje pa je bilo, ko je ladija dospela v norveško пристanišče Tromsø. (Dalje.)

Zagorje ob Savi.

(S podobo na str. 169.¹⁾ — Spisal Fr. Z.)

Če se pelješ po železnici od Ljubljane proti „Zidanemu mostu“, te najbolj zanima divjeromantična soteska med postajama „Sava“ in „Zagorje“, ki je tako ozka, da imata komaj prostora dovolj železnični tir pa Sava, katera je mestoma tako stisnjena, da bi človek kmalu mislil, preskočiti se dá. Na vsako stran pa se dviga strmo skalnato gorovje, da ne vidiš drugam, kakor na kvišku, zraven sebe pa deročo Savo in poleg nje komaj dober seženj visoko ostanke nekdanjega „tovornega pota“, koder je vlačila živina težko obložene ladije.

Dospevši na postajo „Zagorje“ ugledaš visoko, odrto skalovje na vsakem kraju ceste, ki drži od postaje proti dvajset minut oddaljeni vasi. (Glej podobo). Prav verjetno se ti zdi, da si je voda, ki je v davni preteklosti pokrivala vso zagorsko dolino, tukaj siloma (znabiti vsled potresa) predrla kamenito zatvornico in se jela družiti z memo tekočo Savo.

Zagorje je krog in krog s precčj visokimi hribi obgrajena dolina, od koder najbrže tudi ime: Zagorje (= za gorami). Svet je še dosti rodoviten, če ni preveč deževno leto, ker zemlja je zelo ilovčasta. V časih, ko je bila še živahna kupčija s platnom, pridelovali so Zagorjani veliko prediva in platno prodajali Gorenjcem in Notranjcem, ki so je dalje pošiljali na Reko in v Trst. Na bolj vzvišenih in solnčnih bregéh je bilo nekdanj tudi obilo vinogradov, ki jih je pa, kakor pripovedujejo, uničil velik plaz, ki je zemljo in trte s seboj potegnil v dolino. To dokazujejo tudi imena: „Vinje“ (kjer je še sedaj nekaj vinogradov), „Vinji vrh“ in „Zavinje“. Tudi Valvasor pravi, da se je ob njegovem času pridelovalo nekoliko vina ter pripominja, da bi bilo pobožnih ljudij veliko manj, če bi ga bilo več. Da bi bilo pa gledé okusa in moči kôs „dolenjcu“, tega ne bo verjel nihče, kdor ga je že kdaj pokušal.

¹⁾ Po pomoti je prišla na str. 169. slika s podpisom „Zidani most“. Ta slika nam kaže Zagorje; zato prosimo nujno, naj vsak naročnik tamkaj popravi podpis tako-le: „Zagorje ob južni železnici.“ Opis na str. 191. pa se ozira na današnjo sliko na str. 249. Le to se ne vjema z današnjo sliko, da bi se videla župna cerkev sv. Nikolaja. Vidi se pa na levi strani postaja za osobni in brzovozni promet. Hiša pri mostu je šola. V ozadju je tovarna za cement. Na desni strani se proga železniška razdvoji in gre gor proti Celju, navzdol proti Zagrebu. Tukaj je tudi poslopje za rezervne lokomotive in skladišče za tovarni promet, katero se pa več ne vidi na sliki. Vas, ki je na hribu, imenuje se „Mailand“, in stanujejo v njej železniški delavci.

Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

(Dalje.)

VIII. Na poti domov.

Med potjo sta Nansen in Sverdrup zadela skupaj. To je bilo veselje in radovanje med moštvom ladije Fram! Saj se niso več videli, odkar sta Nansen in Johansen zapustila ladijo zamrznjeno v ledovju arktičnega morja. Čim bolj so se bali drug za drugega, tim močneje jim je poskakovalo srcé od radosti, da se zopet vidijo zdrave. In glas tega veselja se je brzo razširjal po Skandinaviji ter je odmeval od vseh strani. — Posebno po Norvegiji je vse prešinila nepopisna radost. Do skrajnega mesteca in do tihih oddaljenih vasij se je razlegal glas o srečnem izidu ekspedicije. Krasili so hiše, razsvetljevali mesto na čast srečnih popotnikov, drznih prodiralcev proti severnemu tečaju.

Narodni pesnik Björnson je poslal po telegrafu v mesto Skjervö pozdravilni spev — in Nansen mu je telegrafoval za odgovor rekoč: „Srčno-gorki pozdrav, veliko mislij tebi iz pokrajin tihe samote!“

Dné 20. vel. srp. 1896 je dospela ladija Fram z vsem svojim prvotnim moštvom do mesta Tromsö. Prebivalstvo jih je sprejelo z burnim pozdravom, z razpetimi banderi in z javno razsvetljavo.

Kralj Oskar sam jim je poslal po telegrafu srčno voščilo in sporočil svoj pozdrav ob srečni povrnitvi.

Prestolno mesto Kristijanija pa je pripravilo drznemu popotniku in srečnemu preiskovalcu arktične zemlje in njegovim tovarišem na ladiji Fram tako veličasten in sijajen sprejem, da je bila ta svečanost pravi narodni praznik.

Uméva se samo po sebi, da radovednost onih, ki so bili pri gostovanju v Kristijaniji, ni imela nobene meje; pa tudi popotniki, sami Nansenovi tovariši, so povpraševali, kaj se je dogodilo v zadnjih treh letih, ko jih ni bilo doma.

Ves presenečen od tako obilne udeležbe prebivalstva izpregovori Sverdrup med obedom proti Björnsonu: „Čudim se, da je zaradi našega prihoda taka gneča ljudstva po ulicah.“

In židane volje mu Björnson odgovori gledé na dogodb med njegovo oddaljenostjo: „Da, prav praviš, meni se zdi, kakor bi imel pred seboj gnečo na Hodinskem polji pri kronanju v Moskvi.“

„Kaj“, vzklikne Sverdrup, „pri kronanju?“

„Prav po besedi je to res; ali ne veš, da je ondi pri gostovanju ljudstva od prerivanja in stiskanja izgubilo več tisoč ljudij življenje?“

„Kako bi to vedel, saj me ni bilo v Evropi; v tečajnih pokrajinah pa ni telegrafa, da bi prinesel tje kako novico. — Ali morda Aleksander III. ne živi več?“

„Kako bo živel, ker so ga nihilsti ugonobili z zavrtnim napadom meseca listopada l. 1894. Carjevič je njegov naslednik, kronan kot Nikolaj II.“

„Če je tako, kakor pripoveduješ, pač so Francozje s svojim načelnikom Carnotom vred napravili denarne nabirke za družine ponesrečencev!“

„Kaj bo Carnot — Faure hočeš reči!“

„Faure, praviš? Ali se je Carnot odpovedal predsedstvu?“

„Tega ne, odpovedal se ni, temveč poletu l. 1894. so ga umorili v Lyonu.“

„Carnot umorjen! Torej je za Carnotom prevzel predsedstvo Faure?“

„Ne takoj. Za Carnotom je nastopil Casimir Perier; a temu načelniška oblast ni ugajala, zato je odstopil že meseca pros. 1895.“

„Če hočeš zvedeti z jednim obzorom vse notranje tajnosti ali kostenjak zgodovine, ki se je razmotala med tvojo odsotnostjo, prinesem ti ‚kryptoskop‘ z Röntgenovo svetlobo.“

„Kaj je zopet to: ‚kryptoskop‘, Röntgenova svetloba? Ti govoriš, kakor poročevalec, ki je prišel z drugega svetá!“

„Ali morda ti, sloveči kapitan, nisi prišel z drugega svetá? Za nas Evropece je tečajno okrožje drug svet, jednako kakor je bilo pred nedolгим časom vshodna Azija, Kitaj in Japan.“

„Kako moreš omeniti siromaka Japonca zraven mogotca Kitajca?“

„Tedad tudi tega ne veš, da so Japonci ugnali Kitajce? Ali vzklik osupnjenega sveta, ki se je slišal po vsem obljudenem svetu, ko je pritlikavec premagal velikana, ali ta vzklik ni prodril severnih ograj in zadel v inostranskih deželah na tvoja ušesa?“

„Sedaj je pa čas, da prenehaš s pripovedovanjem takih in enakih dogodb in neprilik. Več te ne vprašam — ti se mi lažeš, in zdi se mi, da bi me rad imel za norca: toliko se ni moglo preobrniti na svetu v kratkih zadnjih treh letih, ko smo hodili med medvedi in

ledovjem krog tečaja. Udeleživa se rajša občnega razveseljavanja!

„Če so ti evropske dogodbe med tvojim popotovanjem po vnanjih deželah preneukusne in neslane, če me ne maraš poslušati, pa ti meni še kaj več povej o svojih dogodkih.“

In kaj radovoljno jame Sverdrup dopovedati Björnsonu, kako se je zvrševala vrnitev.

„Kot vodja ladije Frami sem se bil namenil takoj potem, ko sem dospel v пристanišče Skjervö, veslati naprej do Tromsö. A v luki sem zvedel, neizrekljivo presenečen, da sta se Nansen in Johansen že pred nekimi dnevi povrnila nazaj. Ne morem ti popisati, kako veselo čutenje je obšlo mene in moštvo ladije Frami ob tem nedočakovanem sporočilu. Hipoma je vihrala ladija z razpetimi pisanimi zastavami. Hitreje, kakor bi kdo mislil, razglasila se je vesela novica po vsem mestecu, in urno se je zbrala velika množica poleg luke po pobrežju, veselo pozdravlja je popotnike in moštvo na ladijici.“

Takoj sem po telegrafih poslal, nadaljuje Sverdrup, „sporočila kralju Oskarju in Nansenu, norveškemu ministerstvu in županom v Tromsö in v Kristijanijo, naznanjujoč jim srečno vrnitev v domovino.“

In poldrugo uro potem, pristavi Sverdrup, „sem že imel v rokah Nansenov odgovor. Ne dolgo po prvem je dospelo od Nansena drugo poročilo, s katerim mi je Nansen naznanil, da opoldne zapusti mesto Hamerfest in da se popelje naproti svoji „Frami“, katere ni videl več od tiste ure, ko sta 14. dan sušca 1895 zapustila Nansen in Johansen mene z ladijo in moštvom vred.“

Zadnje Nansenovo sporočilo je izpremenilo moj poprejšnji načrt. Obrnil sem se z ladijo zopet proti severu Nansenu naproti.

Ko sta se približevali — od drugih olepšanih ladijic in čolničev obkroženi — ladiji „Fram“ in ladija z Nansenom, obe v praznični opravi, in ko so zadoneli topovi na srčni pozdrav, tedaj se je vršil spomina vredni prizor svidenja zvestih popotnih tovarišev.

Do srca segajoč je bil svečani trenutek, ko smo zopet zagledali Nansena in ko je on kot oče ekspedicije stopil pred me in med moštvo svoje ladije Frami. Solze so nam stopile v oči. In ko je roko podajal možu za možem, se je vsak oklenil podane roke s tako milo sočutnostjo, da je skoraj pozabil izpustiti njegovo roko.

Mene ni mogel dosti zahvaliti, češ, da nisem le izpolnil njegovega pričakovanja, temveč dosegel še več ter se izkazal samostojnega vodjo najtežjega podjetja. Zlasti se je veselil nad mojim uspehom, da sem rinil z ladijo do severne širine 85° 95', česar ni pričakoval.

„Torej je res“, je vzkliknil Nansen, da je tir ledovja pripehal ladijo — kakor mislim — tako visoko proti severu!“

In zdravje na ladiji je ostalo k sreči tudi pod mojim vodstvom dobro; ohranila ga je nam zlasti vedna skrb našega vrlega zdravnika Blessing-a.“

Blessing je zahvalil Sverdrupa za njegovo blagodušno priznanje ter pristavil: „Dobrega zdravja drugače nisem podpiral kakor z redno, zmerno in prikladno hrano in z dobrim zrakom po sobah. Gibanja in kretanja telesnih udov pa nikdar ni primanjkovalo nikomur, zakaj ako ni bilo pravih poslov, imel je vsakdo obilno opravkov, pri katerih se je zgibal po vsem životu bolj kakor ko bi bil letal na izprehod pod milim nebom. Z delom, s kretanjem života in s prikladno hrano se je okrepčevalo telo. Toda predolgo, nenavadno bivanje po ledovitih puščavah, morebiti tudi nenavadna, skoraj pol leta trajajoča noč, je pri marsikaterem vidno omamljala in oslabljevala njegovo živčevje. Kaj čuda! saj nas je skoraj tri leta od kim. l. 1893. do mal. srp. l. 1896. gonilo sem in tje ledovje, kakor bi bili sužnji njegove nemile sile, neusmiljeno gonilo po dolgočasnih arktičnih puščavah. Celih štirinajst mesecev nismo dobili pred oči nobene žive stvari, ne ribe, ne ptiča, ne medveda. Zadnji ljudje (razven svojih tovarišev), ki smo jih videli (pa je že skoraj tri leta), so bili poldivji Sibirčani, ki so nam ob severnem pobrežju Sibirije priviedli na ladijo tropo psov. Odslej pa nobenega drugega obraza kakor pest tovarišev — ob tem pa omamljeno razdražljivo živčevje. Morda je prišel od tod tisti čudni pojav, da se je nekaj mož tako naveličalo jednoličnih obrazov tovarišev, da so hiteli iz njih družčine in posamem hodili na izprehod! To posamezno izprehajanje po tihi ledeni puščavi v medvednih kožah zavitih oseb ni bilo brez smešnih prizorov: — ako bi moštvo ne bilo vedelo za to, streljali bi bili nanje kakor na pohajkovajoče medvede!“

No, ko bi se bilo kaj takega pripetilo, to bi bili razvpili ponesrečeno junaštvo! „To so Herkuli v ženski obleki“, bili bi nam očitali v domovini, zakaj tajiti nečemo, da smo dospeli domov v tistem oblačilu, katero smo skrpali sami s šivalnim strojem, — ko se nam je potrgala iz doma prinesena obleka.“

IX. Junaštvo popotnikov.

„Junaštvo ima svoje predmete in svoja pota“, seže mu v besedo Johansen. „Tudi jaz vem kaj povedati o nevarnih slučajih, a takoj naprej povem: Če pregledam s hladno krvjo dogodbe Nansenove ekspedicije, iščem zastoj tistih čudo-

vitih in silovitih naključb, katere bi bile vredne, da jih sporočevalci po časopisih našopirjajo do junaštva ter povzdigujejo do nebá. Kaj je s tistim junaštvom, katero vohajo sporočevalci pri vseh možnih in nemožnih prilikah ter povzdigujejo brez konca in kraja — da me je skoraj sram poslušati, kar čita radovedna in lahkoverna množica za mojim hrbtom!

Reci ti, Christoferson, tajnik Nansenov, ker tebi ni ušlo nobeno orjaško, nobeno nedočakovano delo naših rok, reci ti: katero naših najpustejših opravil in najnevarnejših dogodb je prekosilo težavno delo in britko trpljenje norveškega kmeta, ko po zimi lazi po ledenih jarkih, ko seka les po opolzkih strmi-

nah in si pripravlja kurjavo? Pomisli, kaj bore kmet prestane — pa se ne zmeni živa duša za to —, bore kmet pravim, ko po zimi v smrtni nevarnosti pripravlja drva, vlačí klade in hlode po ledenih, zamrzlih prepadih, predno jih privéde do drče, po kateri jih spehá v dolino! Koliko težav in trpljenja, koliko mraza in lakote prestane ubogi kmet v smrtni nevarnosti, a kdo mu šteje to za junaštvo? Kaj je širnemu svetu razven njegove rodbine mar za to, če ga podere s seboj posekano drevo ter ga ugonobi, kaj, če mu izpodleti na ledeni strmini, da zdrkne v prepad, in kaj je večjemu svetu mar, če ga podsuje sneženi plaz?!“

(Konec.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Pomladni Glasí, 7. zvezek, uredil in založil Evgen Lampe. Cena broš. 30 kr., v polplatno vezane 40 kr., v celo platno 55 kr., v krasne platnice 90 kr. — Slovenski bogoslovci so zopet obogatili mladinsko slovstvo z lepo knjižico. Vsebina je zeló različna in zaradi tega brez dvoma za mlade bralce mikavna. Prvi spis je potopisna črtica „Pri Materi Božji na Barbani“. Ljubko je popisana vožnja po morju, umevno je vpletena zgodovina Oglejska, in živo opisana Barbana. Žal nam je samo, da se oni deček, ki vstopi v čolnič, tako naglo izgubi. Če ga je pisatelj uvel v potopis, naj bi še kaj omenjal o njem kasneje. Lahko bi se z njim marsikaj oživilo in olupšalo v pripovedovanju. Ker tega ni storil, naj bi ga ne bil omenjal. — Rada bo brala mladina povestico „Janoš“. Ta spis je po vsebini in obliki cvet letošnjih „Pomladnih Glasov“. Spretno, neprisiljeno je pisatelj poplačal čednost in kaznoval hudobijo. Ali tudi tu bi želeli, da bi se Luca večkrat omenjala. Otrok bo že pozabil nanjo in ne bo vedel, zakaj je ustreljena. Ta bi morala biti v celi povesti nekak zli duh, da bi se lože umevala kazni, ki jo je zadela. — „Kako se je Matijček poboljšal“ je spis, v katerem moramo pohvalno omenjati konec; neprisiljeno in brez omlednega moralizovanja izpreobrnejo nekako živali poredneža. Ali povse neverjetno pa je, da bi hroma Urša lovila Matijčeta. Kako brzonogi so taki navihani paglavci, vemo dobro. Niti zdrav človek ga ne ujame, kako bi Urša sploh mogla teči za njim? — Prav tako trpi zaradi nenaravnega opisovanja dogodek „V spomin in opomin!“ Kako mu pride smodnik v oči, kamen in papir na čelo — tega ne umevamo. Mogoče je le, če se je patrona razletela, ali izvrgla dno. Če se je pa to

zgodilo, bilo bi prav dno moralo raniti nevarno dečka. Če mu pride smodnik v oči, tedaj ne bo zadostovalo, če se obriše — kaj še, če se umije, kar je silno škodljivo. Torej pozor gledé takega opisovanja! — „Učenec ljubezni“ je dober spis, ki bo pojasnil otrokom sv. Janeza sliko v pratiki. Prijal bo pa vendar-le zrelejši mladini, ker se bo malim zmešalo zaradi imen in zamotanih razmer. — Dober je spis „Mladi zvezdoznanci“. A ker so že slike v knjigi, bilo bi bolje izpustiti par drugih in mesto teh preskrbeti knjižici zvezdokaz. Zakaj brez tega se bralec izgubi, — ne more si vsega dovolj pojasniti. — „Obljuba“ je ganljiva povestica, prav prikladna za prvoobhajance.

Pesnice so ljubke. „Nazaj“ ima pa preveč obrabljen misel. Tudi pesmi „Sreča uboštva“ ne podpišemo. Da bi sužnji imeli zadovoljnost srca, o tem dvomimo. Kdor ima priliko zreti v človeško bedo in videti marsikako solzo ubožcev, vé, da jih srce boli. Pesem bi dobila dober pomen, ko bi bili mesto sužnjev opisani postavim, kosci, ženjice, ki se sicer poté, a na večer veselo zažvižgajo in zapojó. To je uboštvo nasproti bogastvu — uboštvo, ki pa ne trpi pomanjkanja, ki ni bedno in ki je prosto. Pesem „Materno oko“ ni primerna za sliko na str. 135. Ono dete tega ne misli. Ko bi bila stvar zasukana tako, da bi odrastli opazoval dete in se ob tem spominjal svoje mladosti, kako je zrl v oko materi, bili bi slika in pesem lepa jednota. Najboljša pesem po obliki in kratko izraženi jasni misli je „Prvo sv. obhajilo, II“. Dramatični prizor „Ogenj“ se ni nikakor posrečil. Namen takih prizorov mora biti vedno ta, da so prizori igrivi. Ta prizor pa ni nikakor za to — torej zgrešen smoter! — Omenjati moramo tudi gledé jezika nekaj malenkostij. Dasi se vidi skrbnost urednikova, vendar bi bil smel biti še bolj natančen.

Da je Grotefendova razvozlava res prava, to se je kmalu sijajno pokazalo. V pariškem Louvru hranijo namreč staro vázo (posodo), okrašeno s štirimi različnimi napisi. Prvi napis je hijeroglifski, katerega je že Champollion tolmačil za ime kralja Kserksa. Ostali trije napisi pa so klinopisi. In glej čudo! Prva vrsta klinopisa, namreč staroperzijskega, obsega ista znamenja, katera je Grotefend v svojem perzepoljskem napisu razlagal za značilo kralja Kserksa.

Tedaj je bilo jasno, da je Grotefendov izumek stalna podlaga, na katero smejo učenjaki zidati nadalje.

Vendar vesel ta začetek ni imel povoljnih uspehov, kakor bi človek pričakoval. Tudi Grotefend ni dosti uspel pri svojem nadaljnjem raziskovanju klinopisov, dasi se je ž njimi baval celo svoje življenje.¹⁾ Vzrok je tičal v tem, da so orijentalisti premalo poznali staroperzijski jezik in Sanskrit ter da so dolgo časa zamenjavali jezik, v katerem so zloženi perzijski klinopisi, z Zendavesto.

Tudi je bilo takrat odkritih le malo klinopisnih spominikov, da bi bil mogoč kak znaten napredek v tej znanosti.

Šele čez štiriindvajset let je uganil Norvežan Rask klinopisni znamenji *m* in *n* v besedi „Ahamenid“ in končnico *nâm* za genitiv pluralis.²⁾ Sedaj je bilo mogoče čitati popolnoma besedi „kralj kraljev“: „khšâjatija khšâjatija-nâm.

Med tem je zaslovel na zapadu sanskritski jezik in pripravljali pot, da se je Zendavesta bolje razumevala. Od Zendaveste do staroperzijskih klinopisov je bila pot filologom še bližja. Slavnemu Francozu Evgenu Burnoufu, temeljitemu poznavatelju perzijskega jezika in vere, se je posrečilo leta 1836. dognati pomen vseh črk perzijskega klinopisa; mimo tega je

¹⁾ Glej: Der literarische Nachlass Grotefends von I. Flemming v zbirki: Beiträge zur Assyriologie, herausgegeben von Friedr. Delitsch u. P. Haupt, I. Bd. Leipzig 1890, str. 80 sq.

²⁾ R. Rask, Ueber das Alter und die Echtheit der Zend-Sprache und Herstellung des Zend-Alphabets. Uebersetzt von Friedrich H. von der Hagen, Berlin 1826.

on prvi dokazal, da jezik klinopisnih spominikov ni isti ko Zendavestin, ampak samo soroden.

Isti čas je Nemec Kristijan Lassen, profesor v Bonnu, večak v indijskem slovstvu in starožitnostih, pomagal naši znanosti za doberšen korak naprej. Opozoril je namreč sovrstnike, da se nekatere besede, ki se v klinastih napisih čitajo sicer pravilno ne dadó izgovarjati, n. pr. „čprd, ktptuk, fraisjm“ itd. Zato je Lassen učil, da je treba vsem soglasnikom pripeti kratki samoglasnik *a*, slično kakor v indijskem alfabetu. N. pr. kralj Darij se piše v klinopisu: *DARJVHUS*, a čitati je treba *Da-RaJaVaHUS*. Šele po tem izumku Lassenovem so dobili perzijski klinasti spominiki svojo filološko vrednost in pravo razlago.

Omeniti nam je še, da sta ta dva učenjaka vsak posebej, a jednako razvozlala neki znamenek narodov in dežel, ki se nahaja na nekem perzepoljskem napisu.¹⁾

Burnouf in Lassen sta v glavnih stvareh predstavljala prav; njih malenkostne zmote so popravljali njih sovrstniki: Beer (paleograf), Jaquet, Holtzmann, Anglež Rich in Danec Westergaard, donesši v Evropo nove napise.

(Dalje.)

¹⁾ O tolmačenju tega imepika piše dr. A. Scholz: Die Keilschrift-Urkunden und Genesis, Würzburg 1877, str. 15 prav zanimivo: Beide Gelehrten fanden in einer langen Inschrift ein Wort, welches nach den bereits gewonnenen Buchstabenwerthen einzelner Zeichen: *mad* hiess und lasen: *Medien*, hebräisch *Madai*. Man suchte nun nach weiteren Namen von Satrapien in dieser Inschrift. — Es braucht kaum bemerkt zu werden, dass diese Bestimmung des Lautwerthes eines Keilschriftzeichens, wie das einer Hieroglyphe, anfänglich blos durch Eigennamen erreicht werden konnte, da man ja noch keine Inschrift übersetzen konnte, und nicht einmal deren Sprache mit Sicherheit wusste. — Unmittelbar neben *mad* stand eine Gruppe, deren letzte sechs Zeichen: *akhtris* zu lesen war, und man bestimmte den Laut des ersten Zeichens mit *B*, also *Bakhtiris*. Nun konnte man auch den persischen Namen für *Babylon* — *Babirus* — die persische Sprache hat kein *l* und setzt an dessen Stelle *r*, — lesen. Andere geographische Namen ergaben andere alphabetische Laute und so konnten Burnouf und Lassen bereits 1836 an die Entzifferung von Inschriften gehen. Sie stützten sich bei dieser Arbeit auf Sanscrit, die Zendsprache und das Neupersische.

Prodiranje proti severnemu zemskemu tečaju.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

(Konec.)

„Nekaterim velja“, pravi Christoferson, „prezimanje v ubožni kolibi, zgrajeni z lastnimi rokami, prezimanje v neznano dolgi arktični noči, — to jim velja za orjaško delo; drugim

zopet vlak sanij s psi po roglastem in grobljastem ledovju. Ko bi bili norveški kmetje vse to opravljali s svojimi — trdih del v najhujšem mrazu vajenimi — žuljavimi rokami, pa bi bilo pri kraju z vsem junaštvom! Žuljavih rok je torej pomanjkovalo na ladiji „Fram“.“

„Pomisliti je, da je predrznemu podjetju vendar-le kaj važnejšega treba kakor žuljave roke“, ugovarja Johansen; „razven telesnih je treba duševnih vrlin, preudarka, naklepa, trdne volje in srčnega delovanja, ki ga ne užene nobena smrtna nevarnost.“

„Toda“ — ugovarjal je Christoferson — „ako se ozirate na preudarjanje, moram reči, da je tem manj junaštva pri kakem delu, čim več znanstvenih pripomočkov se je rabilo proti nevarnostim. Recimo, kemik kuha tekočino, ko izganja zrak iz nje. Zavreti jo mora, na ognjišču mu vre —, vrenje pa nakrat preneha. Zvedeni učenjak vé, kaj to pomenja: prekuhana je sedaj in razpočljiva. A njegovo preiskovanje ga sili opazovati tekočino tudi v tem nevarnem stanu. Mož vé, da mu gré za oči, če se razpoči, ali celó za življenje, če nima pripravnih sredstev, s katerimi se ogne nevarnosti. Recimo, da nima zavarovalnih sredstev, vendar se ne dá prestrašiti ter le dela in dela dalje s smrtno nevarnostjo, hrepeneč po znanju. To je tista neustrašljiva predrznost, ki je bolj junaška nego pohajkovanje po ledenih severnih pokrajinah.“

„Kaj pa je storiti neustrašljivemu srcu, če mu vednost in račun pokažeta sredstva, s katerimi si zagotovi srečni uspeh, ali se vsaj ogne smrtni nevarnosti?“

„Če le preveč otipaš cvetlico, izgubi najprijetnejšo vonjavo; če preudarjaš, da bi si rešil življenje, izgubiš junaštvo.“

Pri Nansenovi ekspediciji je bilo vse natančno preudarjeno in premerjeno, preračunjeno in preskrbljeno. Naj torej tukaj mimogredé samo omenim, da so stroški ekspedicije po načrtu bili preračunjeni za 300.000 kron. Državni zbor „Storthing“ je podaril 200.000, kralj Oskar 20.000, konzul A. Chr. Houen 20.000, deset norveških bogatinov skupaj 65.000 in geografsko društvo v Londonu 5600 kron. Zraven tega pa je še baron Dickson poplačal stroške za vso opravo na ladiji.

No, če tudi je imel Nansen mnogo pripomočkov, vendar se ne dá tajiti, da je kazal tudi pravo junaštvo. Povedal je sam tako-le:

„Nekaj dnij po mojem dohodu na Franc-Jožefovo deželo sva zvezala svoje čolničke „kajakse“ ter jih priklenila k obrežju. Na čolničke sva spravila vso hrano, sani, orodje in orožje in strelno robo. Takoj sva šla ogledovat deželo. Nisva bila še predaleč od čolnov, ko zaslišiva prihajajoči vihar. Da bi nama ne vzelo čolnikov, vrneva se. Ko prideva k primorju, zagledava čolničke, ki jih je odtrgal in odpeljal vihar, med ledom v morju. Kaj je storiti? V takem trenutku je prazno besedovanje nevarno, preveč časa se izgubi z njim. Brez pomisleka vržem površno obleko raz sebe, obdržim pa

na sebi volnato jopico in hlače, da ne zmrznem v ledeni vodi. In hipoma skočim v morje za čolnički.

Predno sem skočil v vodo, posvaril me je prijatelj Johansen, rekoč: „Nikar — smrtna nevarnost!“ A v istem trenutku, ko sem spoznal sam pri sebi, da je neogibna sila, sem brez odgovora skočil v ledeno vodo. Kajti če nama odnese viharo morje čolničke, odnese tudi hrano in odnese orodje. Brez orodja, brez streliva in brez hrane sva izgubljena in ob lakoti pogineva.

Ko sem priplaval do čolnikov, so mi že zmrzovali udje, da sem bil ves otrpjen, kakor bi bil lesen. Ves neokreten in zmrzel sem se poganjal dolgo zastonj, da bi se skobacal v čolniček. Tedaj mi stopi pred dušne oči smrtna nevarnost, da zmrznem, če se toliko ne poženem, da pridem iz vode v čoln. In ta smrtna sila mi je vzbudila v telesu zadnji napor vseh mojih močij — in v čolničku sem bil.

Ko pripeljem rešene čolničke srečno nazaj, zgrabi me Johansen, kakor bi me imel vnovič vreči v morje, pa me odnese v kolibo in vtakne v kožuhovo vrečo. Sedaj me je svalkal in svalkal, dokler se mi ni otajalo, segrelo in zgibalo telo.

In srečno sem prebil smrtno nevarnost; dobro sem spaval in drugo jutro vstal zdrav in vesel.

Očitno priznavam tukaj, — nadaljeval je Nansen, — „da mi ni bilo na slavi, češ, slavili me bodo za junaka, marveč moj namen je bil, da preiščemo, kolikor se dá največ, severni tečaj. Zato mi je veliko bridkostij prizadejalo to, da gibljóče se ledovje ni tiralo ladije naravnost proti tečaju, ampak da se je tir predaleč od severa zavil proti večeru. S tem odklonom me je priroda prisilila zapustiti ladijo in peš s spremljevalcem Johansenom iskati poti proti tečaju. Žal mi je pa sedaj, da nisem na poti ob sibirskem pobržju vzel s seboj vseh psov, ki so bili zame pripravljeni, in pa da se s hrano za živali nisem dosti preskrbel, ker na saneh bi bil pač rinil s psi do tečaja.“

A vse te bridkosti ne zadevajo mojega življenja, ampak samo moje srce, čegar želje se niso dopolnile. Ekspediciji še manjka pravega zaželenega uspeha. Ko bi mi bilo bolj za slavo junaštva kakor za resnobno preiskovanje arktičnih pokrajin in ondašnjih prirodnih pojavov, slepo bi se bil vrgel vsaki nevarnosti v naročje in kaj malo vprašal po tem, ali končam z uspehom ali s smrtjo. Sam sebi ne prisvajam nikakoršne slave junaštva, pač pa tistim mornarjem srednjega veka, ki so prvič veslali okrog južnega predgorja afriškega in ameriškega in ne manj Magellanu, ki je prvi priveslal okoli in okoli sveta.“

„To so bili res junaki“, reče Björnson. „In da razumete, zakaj, pokličem vam v spomin, kako se je godilo izkušnemu Bartolomeju Diazu, portugiskemu brodarju, ko si je iskal poti v vzhodno Indijo na južnem koncu Afrike. Tu je zašel med strašanske viharje, da se je moral vrniti, ne da bi bil dosegel svoj namen. Zato je Diaz južnemu predgorju afriškemu dal ime: ‚Predgorje viharjev‘. Kralj portugiški pa je vzkliknil ob sporočilu, da je Diaz sicer došel do južnega konca Afrike, a komaj rešil življenje: ‚Predgorje dobre nade‘ naj bo, zakaj Diazova najdba me navdaja s sladkim upanjem, da najdemo pot po morju v vzhodno Indijo!

In po pravici je obsodil Diaz to predgorje; to se je izkazalo nad njim samim: zakaj ko je pozneje s Cabralom vred poskusil veslati okrog predgorja ‚dobre nade‘, je strašanski vihar razbil polovico ladij in potopil v razburjeno morje z moštvo in z Diazom vred.

Glejte, to je bilo junaštvo vredno slave, zakaj tako dobro je poznal B. Diaz smrtno nevarnost, da jo je celo v imenu izrazil, katero je dal najdenemu predgorju; a več kakor življenje mu je bilo hrepenenje, da bi našel pomorsko pot v Indijo.

Jednako je pokazal tudi Magellan veliko junaštvo, ki je prvi obvozil vso zemljo. Nečem izvzeti drugih pogumnih odkritelcev novih dežel, posebno Amerike. Pomisliti moramo, kako slaba sredstva so imeli za svoje namene.

Pa bodi dovolj o tem, saj ste zvedeni v zgodovini in ni vam treba ponavljati tega, česar smo se učili že v šolah. S temi spomini sem hotel le opozoriti vas na pravo junaštvo. In gledé na to moramo priznati resnično in pravično, da je Nansen dovršil junaško delo, ki se sme primerjati z drugimi velikimi zgodovinskimi deli.

Jednako junaštvo je pokazala tudi Franklina ekspedicija. Žal, da ni imela toliko sreče kakor Nansenova. Pozneje so našli nekaj tovarišev zmrznjenih v ledu in poleg njih dobro zavarovane dnevnike. Tako so junaki darovali življenje, ko so izročali svoje izkušnje, svoje preiskovanje in svoje pozvedbe v korist spoznavanju sveta.

Kaj je v primeri s takimi blagodušnimi junaki novodobno pohajanje po gorah, po snežnikih in ledenikih? Res mnogi izgubé svoje življenje po brezdni in plazéh, a večinoma s praznimi rokami. Torej si ne pridobé nobene slave junaštva in nobene pravice do neumrjčnosti. Lahkomiselno žrtvovanje svojega življenja nima nobene vrednosti za blaženje človeštva ter nobenega zasluženja za večnost.

Čim manj storé srečelovci za večnost, tem bolj našopirjajo svoje dejanje z lepimi besedami,

z bujnimi popisi. Kako vse drugače, kako trezno pripoveduješ ti, Nansen, svoje misli in dogodke! Zmernejšega popisa, preprostejše slike junaškega dejanja ni najti kakor v tvojem sporočilu o prezimovanju na Franc-Jozefovi deželi. Medvede, praviš, sva streljala za hrano, mrože za kurjavo. Sestavila sva si kolibo iz kamenja, prsti in mahú, pokrila jo z mroževimi kožami. Mast sva porabila za kuho, za razsvetlavo in kurjavo. Zima je pretekla dobro; najino zdravje je bilo izvrstno. Nazadnje pride pomlad, solnčni svet in proti jugu in jugo-zahodu otajano morje. — In pot k vrnitvi domov je stala odprta.“

„Pozna se ti, da si pesnik“, pristavi Nansen, „zakaj ti občutiš z nami vred nekaj tistih bridkosti, ki smo jih pretrpeli v odljudnih ledenih puščavah, kakor bi bili zapuščeni od vsega živnega sveta. Tvoje blago pevsko srce je občutilo tudi tisto nepopisno veselje, od katerega nama je poskakovalo srce, ko sva zadela skupaj z Jacksonom in ko sva čula, da pride ladija, ki nas reši vse! Kar se slave tiče, ne hrepenim po njej; dovolj mi je, da sem služil človeštvu in znanstvu z najboljšim namenom.“

X. Nekdanje tropično podnebje ob mejah severnega tečaja.

V sedanjosti je tečajno okrožje — razven nekoliko poleti otajanega morja — čez in čez pokrito z ledom in snegom. Čeprav solnce več dni ne zaide pod obzorje, ne vzdigne se nikdar visoko na nebu ter ne prinaša pokrajinam toliko gorkote, da bi se dežele in morja otajale za dalje časa. Tudi ondi, kjer se nabaja včasih poleti kaj otajanega primorja ali celó odprtega nezamrznjenega morja, tudi tam je vse zamrznjeno med dolgo zimo severnih krajev.

Kanejeva ekspedicija n. pr. je našla ob večernem primorju Grenlandije otajan preliv tekočega morja: ‚Smith-Sund‘; a tako hitro je nastopil mraz, da je zima ujela mornarje v svoje ledene klešče. Kanejev tovariš Morton je zagledal še dalje proti severu ležeče prosto, nezamrznjeno morje; a mornarji, ki so pozneje iskali, niso ga dobili več, dokler ni Haye potrdil, da je je tudi ugledal. Še bolj pa je zamrznjeno vzhodno primorje Grenlandije: k večjemu se poleti toliko otaja, da se morje vleče s poveznim ledom. Zato je bila ladija Germanija nemške ekspedicije l. 1869. kaj srečna, da je dospela do vzhodnega obrežja. In prepričali so se mornarji tedaj, kakor pozneje Nansen, da je Grenlandija vsaj pozimi pokrita vsa s snegom in ledom. Le poleti se najde semtertje po gorkejih dolinah nekaj malo rastlinstva in živalstva.

Ta silni mraz po deželi in po bližnjih morjih je izpodnesel vsakateri poskus, da bi se

poleg Grenlandije prodrlo v severno okrožje proti tečaju.

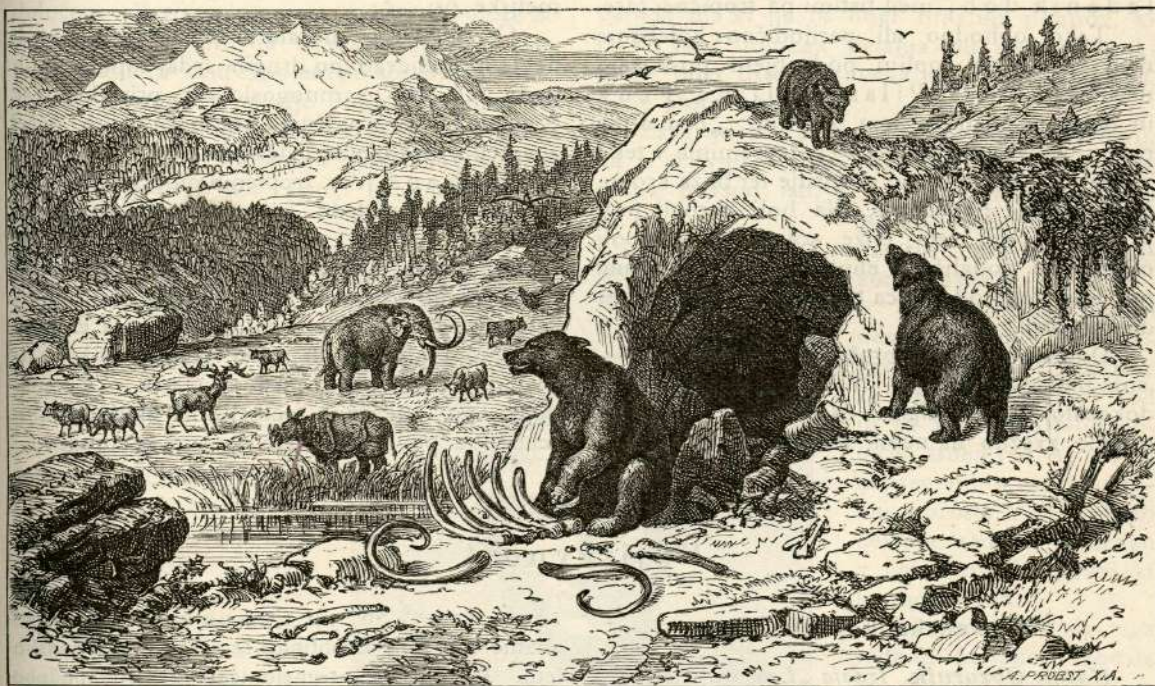
Dandanes nima Grenlandija nobenih prav stanovitnih prebivališč, zakaj Eskimi se le klatijo semtertje.

V nekdanjih, vsaj predzgodovinskih vekih pa je bilo podnebje na Grenlandiji vse drugačno, bilo je gorko — tropično.

Oglejmo si najprej zgodovinske čase. L. 986. so došli v Grenlandijo naseljenci iz Norvegie. Stari Norvežani 'Wikingi', pod vodstvom kralja Erika Rdečega so prvi veslali po širnem oceanu. Naselili so se po Islandiji in po

Grenlandiji in našli celó pozneje zopet pozabljeno Ameriko. Norveški kralj Harald Har-draade je poskusil ob Grenlandiji prodreti dalje proti severu. Tedaj namreč še niso poznali ljudje ne dolgih severnih nočij ne strašanske teme ondašnjih meglenih dni. Sporoča se, da se je Harald z naporom vseh močij komaj rešil pred zijajočim brezdomom: 'Ginunga gap', na koncu sveta.

V trinajstem stoletju je imela ta dežela dvoje mest in 280 drugih stanovitnih naselišč in petnajst cerkvá. V tistih dnéh je bivalo po Grenlandiji nad deset tisoč duš. V zadnjih 600 letih pa je

Obraz iz srednje Evrope v predzgodovinskem času.

huje in huje pritiskajoči mraz pregnal vse naseljence ter ni ostalo drugih prebivalcev kakor domači Eskimi.

Misijonar Egede iz Norvegie, ki je obiskal Grenlandijo leta 1721., ni našel ondi nobenega Evropečana več —, hodil je po zapuščenih razvalinah nekdanjih evropskih naselitev.

Vse drugače je bilo vreme in podnebje na Grenlandiji v predzgodovinski starodavnosti. Tedaj je uživala ta dežela tako gorko in celó vroče podnebje, kakoršno uživajo sedaj prebivalci vročih tropičnih pokrajin spodnje vshodne Indije ali pa otočani na Cejlonu.

Kdo more to vedeti? Ugovarjate po pravici.

Odgovor: Grenlanška zemlja sama nam razodeva to zgodovinsko resnico; razodeva jo s

svojimi ostalinami in z okamenelimi tropičnimi rastlinami, zakopanimi v tleh grenlanških.

Mraz in ledeno podnebje, kakoršno je tam sedaj, pa tropično rastlinstvo, sta dvoje nezdržljivih nasprotij!

Švedski naravoslovec Nathorst je v tretjem zemeljskem skladovju pri Ugarangosuhi na Grenlandiji našel pernat list nekega tropičnega krušnega drevesa (Artocarpus), pa tudi odlomke lotosa, magnolije, figovega drevesa in druge. Ta znamenita najdba spričuje, da je koncem krednega posedanja zemeljskih skladov Grenlandija (nad sedemdeseto stopinjo severne širine) imela tako toplo podnebje, kakoršno imajo sedaj južni kraji, kjer rasto dandanes one rastline.

A ni samo Grenlandija doživela taka nasprotna podnebja. Saj se še marsikdo spominja, da so pred nekimi desetletji ob iztoku sibirske reke *Le na* v Ledeno morje v ledu našli zakopane, dobro ohranjene ostanke mamuta in drugih tropičnih živalij. Vse to kaže, da se je tropično podnebje v predzgodovinskih vekih razširjalo na široko po deželah, ležečih ob mejah sedanjega zamrznjenega okrožja severnega tečaja.

Dosedanje pozvedbe dokazujejo za gotovo, da se je v severnih pokrajinah v teku vekov izpreminjevalo podnebje: bilo je sedaj mrzlejš, sedaj gorkejš, nego v današnjih dneh. Imele so severne pokrajine Evrope najmanj šest svojih ledenih dob, med tistimi pa tropične čase.

Tako obhodno ali perijodično kolebanje med mrzlim in toplim podnebjem poskušajo učenjaki: *Croll*, *Pilar*, *Wallace*, *Peuk* in drugi razložiti s tem, da trdijo: „Zemeljska pot — elipsa krog solнца — se izpreminja v teku vekov tako, da se sedaj skrajšuje ter bliža krogu, potlej pa se podaljšuje. Na bolj okrogli poti je zemlja pol leta bliže solнца ter se bolj ogreje; na podaljšani eliptični poti pa ostane pol leta dalje od solнца ter se bolj ohladi kakor dandanašnji.

Dognano pa to vprašanje še nikakor ni — „sub judice lis est“. — V novejših dneh se je dokazalo, da zemeljska os ne kaže vedno na tečajno zvezdo na nebu, ampak da os nekako

omahuje. Za osjo omahuje tudi tečaj ter se premiče od pokrajine do pokrajine — in s tečajem se premičejo ledeni kraji. Kaj takega se godi, če prav v tesnih mejah, dandanes; godilo se je brez dvombe tudi v predzgodovinskih vekih. — Vendar-le bi bila sedaj še velika predrznost reči, da je omahovanje (nutacija) zemeljske osi jedini vzrok preseljevanja toplega in mrzlega podnebja.

Z ozirom na omenjene zemljeljske pozvedbe dokazuje *H. Trautschold* v razpravah carske družbe naravoslovcev v Moskvi, da počasno izpreminjevanje grenlandškega podnebja prihaja od počasnega omahovanja zemeljske osi.

Če je to res, moralo bi se tudi ledeno podnebje preseljevati po drugih, sedaj toplih krajih sveta. In res je mnogosloveči prirodoslovec *Agassiz* v tropičnih krajih Brazilije našel znamenja nekdanjih ledenikov. Pa tudi *Maurice Chapa* je v tropičnih pokrajinah francoske Afrike zasledil znake predzgodovinskih ledenikov.

Po takem izpreminjevanju toplih in mrzlih podnebij po svetu bi se razumelo, zakaj je začetkom tretje zemljetočne dobe uživala Evropa tropično podnebje, in zakaj so na *Saksone* v tistih vekih rastle palme, ki se nahajajo po ondašnjih zemeljskih skladeh, posebno pa po saksonskem rjavem premogu.

Književnost.

Slovenska književnost.

Katol. Obzornik. Izdaja „Leonova družba“. Urejuje dr. Aleš Ušeničnik. Leto I. Štev. 1. V Ljubljani, 1897. Tiska „Katoliška Tiskarna“. 8°. Str. 108. — Tu imamo prvi zvezek novega znanstvenega lista, čegar namen je, da goji pravo znanstvo na trdnem temelju katoliške vere. Čeprav zaradi obilne druge tvarine naznanjamo list šele danes, pa tudi sedaj ob kratkem, vemo vendar, da je „Obzornik“ našim prijateljem dobro znan. Z leposlovnega stališča omenjamo posebno lepo pisavo urednikovo. Prva številka je jako mnogostrana in se ravna zares po imenu listovem „Obzornik“. Katoliškemu in znanstvenemu napredku naš iskreni pozdrav! (Izhaja štirikrat na leto in stane 2 gld. 50 kr.)

Drobtinice. XXIX. letnik. Uredil dr. Frančišek Lampe. Založila „Katol. družba“ za Kranjsko. V Ljubljani. Natisnila „Katoliška Tiskarna“.

1896. Mali 8°. Str. 34. Cena 20 kr. — Tako neznatne niso bile Drobtinice še nikoli, kakor lansko leto. Prikupiti se utegnejo le še z lično podobo sv. Družine in pa s poslovenjenim spevom „Sveta družina“. Te skromne oblike so krive slabe gmotne razmere naše „Katoliške družbe“, v katere je prišla po potresu. Hiša društvena se je morala podreti in sedaj se mora nova zidati: to stane veliko denarja. Kje naj ga vzame „Katoliška družba“, ki se je morala zadolžiti še za to, da je plačala staro hišo? A upajmo, da se kmalu povzdigne krasna nova hiša „Katoliške družbe“ v Ljubljani in z njo vred se razširijo tudi „Drobtinice“. S.

Zabavna knjižnica za slovensko mladino. Urejuje in izdaje Anton Kosi, učitelj v Središči. VI. zvezek. V Ljubljani, 1897. Založil izdajatelj. Natisnila Katoliška Tiskarna. — Str. 47. Cena 15 kr. Ker se gospod izdajatelj tako stanovitno in v dobrem duhu trudi za mladinsko književnost, vreden je vsestranske podpore pri mladinski ljubih.

L.